ИШ ВАҚТИДАН КЕЙИНГИ... ИШ

Хўш, ўзи нима учун бизда иш вақтидан кейин ишлаш одатий ҳолга айланиб қолди? Қонун билан белгиланган иш вақти ходимлар ўз вазифаларини лозим даражада бажаришлари учун етмаяптими? Йўқ, албатта! Бўлмаса, бунинг сабабларини таҳлил қилишга уриниб кўрамиз. Идора бошлиғи иш вақтидан кейин уйига кетмасдан, ишхонада қолишига сабаб, у ўзидан юқори турувчи идора раҳбари чақириб қолиши ёки телефон қилиб қолишидан чўчийди. Ўз навбатида, юқори турувчи идора бошлиғи ундан-да юқори турувчи бошлиқ "фавқулодда муҳим масала" юзасидан маълумот сўраб қолишидан ҳадиксирайди.

2-бет

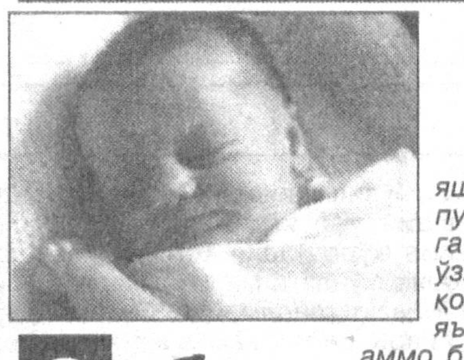

РОССИЯ: МИНГ ДОЛЛАРЛИК ҚИЗАЛОҚ

Москвадаги "Ярославск" вокзалида ярим яшар қизалоғини 1000 (минг) АҚШ долларига пулламоқчи бўлган воронежлик эр-хотин ҳибсга олинди. Бу пул эвазига тошбағир ота-она ўзларига уй сотиб олмоқчи бўлган. Аввалига қора ниятли ота-она чақалоқни ўз уйларида, яъни Воронежда сотиб юбормоқчи бўлишган, аммо бу амалга ошмай қолган. Шундан сўнг улар бу ишни Россия пойтахтида рўёбга чиқаришни мўлжаллашган.

3-бет

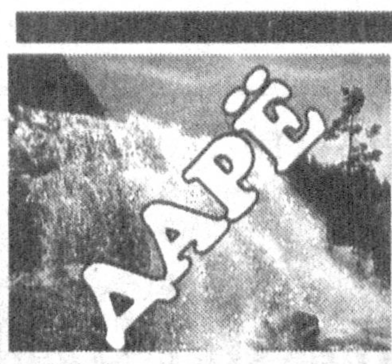

ёки тириклайин жаннатга кирган одам қиссаси

Шу гап айтилиши билан ҳашаматли эшик пайдо бўлипти, куёв мўйсафид берган калит билан эшикни очса... ичкари тўла гул эмиш. Бировини узмоқ учун шундай қўл узатган экан, рўпарасида қазо қилган хотини пайдо бўлиб, "ҳа" депти. Йигит ҳайрат билан "Бу ер қаер?" деса, хотини "Жаннат!" депти. Шу маҳал орқадаги эшик ёпилипти.

4-бет

Mustaqil gazeta

HURRIYAT

1996-yil dekabrdan chiqa boshlagan

№33 (339) 2003-yil 20-avgust

«Ҳуррият» сизники,

Сиз ҲУРРИЯТники бўлинг!

Газетамизга обуна давом этмоқда.

Нашр кўрсаткичимиз:
Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233.

Сафар

«ИСТИҚЛОЛНИНГ ЎН ИККИ БЕКАТИ»

ОАВ вакиллари "Ўзбекистон Темир йўллари" ДАТК ташаббуси ва ҳомийлигида ана шундай миссия билан Тошкентдан Нукусга сафар қилдилар

ОАВ вакиллари жойлашган ҳамда "Учқудуқ — Мискин — Султон Увайстоғ — Нукус" темир йўлида ишлаётган кўп болали оилаларга мўлжалланган озиқ-овқатлар ортилган вагонлар "Учқудуқ-2" бекатига етганда "Тошкент — Урганч" поездидан ажратилди. 2001 йил Наврўз байрами арафасида фойдаланишга топширилган, узунлиги 340 километр бўлган "Учқудуқ — Мискин — Султон Увайстоғ — Нукус" темир йўли ана шу бекатдан бошланади.

"Учқудуқ-2"ни марказий бекат, деб аташаркан. Сабабини сўрасак, янги темир йўлнинг қурилишига бошдан-оёқ аралашган Ирзабой ака «Учқудуқ шаҳри бекатдан 25 километр, Зарафшон шаҳри 70 километр нарида жойлашган», деди. Обод бекат экан. Гужумлар бўй чўзиб турибди. Сув қувурлар орқали келаркан. Шунинг учунми гуллар, дарахтлар кўп экан бу ерда.

Темир йўлчилар учун мўлжалланган 8 та котеждан 4 тасида хизматчилар яшашаяпти. Қолганлари ҳам битай, деб қолибди. Темирйўлчилар бизни яхши кайфиятда кутиб олишди. Шу куни қум аралаш шамол эсганидан қум оғиз-бурунларимизни ҳам четлаб ўтмади. Ирзабой акага шу ҳақда айтсак, у киши, бу шамол эмас, шабада-ку, деди. Кулишдик.

Олдинда бизни 340 километрлик масофа кутарди. Ўзбекистон Қизил Ярим Ой Жамияти Темир йўл Кенгаши томонидан келтирилган озиқ-овқатлар шу ердаги ишчиларга тарқатилгандан кейин навбатдаги бекат — Майлисойга йўл олдик. Бекат фақат "состав"лар алмашиши учун хизмат қиларкан. Бекат бошлиғи Ёдгор Тиллабоевнинг айтишича, бу ерда жами 42 киши меҳнат қиларкан. Ичимлик суви махсус вагонларда келтирилади. Темир йўлчилар учун мўлжалланган уйлар ҳали қуриб битказилмагани учун, асосан, ўтовларда яшашаяпти. Кун иссиқ. Офтоб тиккага келганда унинг "тиғи"да туришнинг ўзи бўлмайди. Лекин шунга қарамай, темир йўлчилар бу ердаги барча қийинчиликларга бардош беришмоқда. Ва уларга "офарин" дейишдан бошқа илож тополмадик.

«Бузавбой» бекатидан 2-3 километр нарида 50 га яқин хўжалик истиқомат қиларкан. Учқудуқдан "Мискин"гача бўлган ҳудудда аҳоли деярли яшамаскан. «Нурали», «Дунгулюн», «Бургутли» бекатлари йўлнинг техник ҳолатини кузатиш, қор ва қумлардан тозалаш ишларидан ташқари, "состав"ларнинг алмашиши ёки йўл бериши учун хизмат қилади. Тилга олинган бекатларнинг деярли ҳаммасида уй-жой муаммосига юзма-юз келдик. Бекат хизматчилари учун мўлжалланган уйлар чала-ярим ҳолатича қолиб кетган. Лекин бекат бинолари ягона лойиҳа асосида ихчам ва чиройли қилиб қурилган. Қизилқумнинг қоқ марказида шундай бекат ва темир йўлнинг бунёд этилиши ўз-ўзидан бўлмаганлигини фақат у ерларга борган, ўз кўзи билан кўрганларгина ҳис ёки тасаввур қилишлари мумкин. Чиндан ҳам темир йўл қурувчилари томонидан катта иш қилинган. Агар Қизилқум саҳросида ёзда сояда + 40 градус, қишда ҳам бундан кам совуқ бўлмаслиги инобатга олинса, ҳақиқий аҳвол ўз-ўзидан равшан бўлади.

"Мискин" хийла обод бекат экан. Сувнинг қадрини саҳрода юрган одам янада чуқурроқ ҳис қиларди. "Мискин"нинг ободлиги ҳам сувдан. Унинг шундоқ ёнидан "Пахтаарна" канали оқиб ўтади. Темир йўлчилар учун уй-жой масаласида ҳам бу ерда муаммо йўқ экан.

ОАВ вакиллари "Мискин"да узоқ туриб қолишди. Уларда Тошсоқа қишлоғи яқинида Амударё устидан қурилаётган йирик автомобиль ва темир йўл кўпригини бориб кўриш истаги пайдо бўлди. Амударё "Мискин"дан узоқ эмас — 15 километр нарида жойлашган.

Бу ерда чиндан ҳам катта ҳажмдаги иш бажарилаётган экан. Мутахассислар кўприкнинг узунлигини 660 метр, энини 7 ярим метр дейишди. Худди Ҳайратон кўпригига ўхшаб кетаркан. Лекин "Кўприкқурилиш" мутахассислари буни ягона лойиҳа деб таърифлашди. Айни пайтда 16 миллиард сўмлик иш бажарилибди. Кўприкни шу йилнинг охиригача топширамиз, дейишди. Қорақалпоғистонни Хоразм билан боғлайдиган бу кўприкнинг умумий қиймати 22 миллиард сўм тураркан. 26 километр масофани ташкил этадиган "Мискин"ни Хоразм билан боғлайдиган йўлнинг (3 та кўприкдан иборат) умумий қиймати 28 миллиард сўм баҳоланган.

Шу ўринда савол пайдо бўлади: «Янги кўприк ва йўлга қандай эҳтиёж бор эди?» Шу ердаги темирйўлчиларнинг маълумот беришича, "Учқудуқ — Мискин — Султон Увайстоғ — Нукус» темир йўли ҳам, янги қурилаётган уч кўприкли «Мискин — Урганч» ҳам Ўзбекистон учун жуда фойдали экан. Улар фикрларини рақамларда исботлашга ҳаракат қилишди. 340 километрлик янги темир йўл қурилмасидан олдин Тошкентдан чиққан поезд Урганчга Туркманистон орқали ўтар ва бунинг учун уларга бир йилда 4 ярим миллион доллар пул тўланаркан. Янги темир йўл туфайли эндиликда ана шунча пул иқтисод қилинаяпти. Агар Мискиндан Амударё устидаги кўприк орқали Урганчга ўтилса, ҳар йили 1 миллион долларга яқин пул тежаларкан. Чунки айни пайтда Хоразмга ўтадиган юк ҳамда йўловчи поездлар ҳам Туркманистон ҳудудидан ўтишга мажбур бўлаяпти.

"Кўприккурилиши" мутахассислари қураётган кўприкларига 500 йилга кафолат берамиз, дейишди. Агар «Мискин — Хоразм» темир йўли учун 28 миллиард сўм сарфланиши инобатга олинса, 20-25 йил ичида тежалган пулнинг ўзи билан ҳам "кутулиб кетиш" имкони пайдо бўлади. Ана шу рақамларга таяниб, бу янги темир йўллар бежиз қурилмаётганлигига ишонч пайдо қилиш мумкин.

ОАВ вакиллари сафар давомида Учқудуқдан Нукусгача бўлган масофадаги 12 та бекатда бўлишди. Ва у ердаги бугунги ҳақиқий аҳвол билан яқиндан танишдилар. Темир йўлчилар янги темир йўлнинг бу 12 бекатини Мустақилликнинг 12 йилига мензашмоқда.

Исмат ХУДОЁРОВ
Тошкент-Нукус-Тошкент

МАЪЛУМОТ ВА РАҚАМЛАР

• Тошкент-Оренбург темир йўлини ўтқизиш 1890 йилда бошланган.

• Ўрта Осиёни Марказий Россия билан боғлайдиган бу темирйўл 1906 йилда ишга тушди.

• Тошкент-Ангрен йўналиши уруш йилларида қурилган.

• 1972 йилда Чоржўй-Қўнғирот-Бейнеу темирйўли фойдаланишга топширилди.

• "Ўзбекистон темир йўллари" Давлат акционерлик темир йўл компанияси 1994 йил 7 ноябрь куни ташкил этилди.

• Ўзбекистон темир йўли 1993 йилдан бери ОСЖД — темир йўллар халқаро ҳамкорлик ташкилотининг аъзоси, МСЖД — темирйўллар халқаро Уюшмаси ЭСКАТО — Осиё-Тинч океани ҳудуди учун БМТнинг иқтисодий комиссияси билан узвий алоқа ўрнатган.

• Компания БМТ — Европа уюшмаси комиссияси ТАСИС дастурининг ТРАСЕКА (Европа-Кавказ-Осиё) транспорт йўлаги лойиҳаси қатнашчилари билан ҳамкорликда иш олиб бормоқда.

• 1995 йил декабрда компаниянинг фрахагенти ҳисобланган "Ўзбектемир йўл экспедиция" Давлат корхонаси ташкил этилди ва у айни пайтда ГІАТА Халқаро экспедиаторлар уюшмасининг бирлашган аъзосидир.

• 2001 йил 20 мартда янги Тошкент йўловчи вагонларни таъмирлаш заводи фойдаланишга топширилди. Мазкур корхонага Япониянинг Халқаро Ҳамкорлик Банки 6102 миллион иен маблағ ажратди ва у Япониянинг "Марубени" корпорацияси билан биргаликда қурилди.

• Осиё тараққиёт Банки "Ченгелди – Самарқанд" йўналишида 320 км. йўлни тўлиқ таъмирлаш, йўл хўжалиги корхоналари учун замонавий техникалар сотиб олиш учун 70 миллион АҚШ доллари миқдорида кредит ажратди.

• ЕТТБ "Локомотивларни янгилаш" лойиҳаси бўйича 40 миллион АҚШ доллари миқдорида кредит ажратди. Бунга 12 та замонавий электровоз харид қилинади.

• Осиё тараққиёт банки ОПЕК фонди билан ҳамкорликда Самарқанд Хўжадавлат участкаси учун йўлни тубдан таъмирлаш лойиҳаси доирасида 75 миллион АҚШ долларлик кредит битимига имзо чекилди.

• 1993 йилнинг майида Брюсселда ўтказилган конференцияда ТРАСЕКА дастури қабул қилинди. Ўзбекистон савдо ва транспорт корхоналари ҳам унинг иштирокчиси ҳисобланади.

• 1996 йилнинг майида Сарахс шаҳрида Ўзбекистон, Туркманистон, Озарбайжон ва Грузия Республикаларининг давлат раҳбарлари темирйўл транспорти фаолиятини мувофиқлаштириш ҳақидаги шартномага имзо чекишди. Европага элтадиган Бухоро — Фароб — Туркманистон – Боку –Поти йўналиши анъанавий йўналишга нисбатан 1000 километрдан кўпроққа қисқарди.

• 1996 йилда Тажан — Сарахс — Машҳад темирйўл участкаси фойдаланишга топширилди.

• 1996 йилда Фароб— Сарахс — Бандар Аббос йўлаги бўйича Ўзбекистоннинг 34 минг тонна экспорт-импорт маҳсулоти ташилган бўлса, 1996 йилда бу кўрсаткич 460 минг тоннадан ошди.

• 2003 йилнинг 6 ойида 22 миллион тоннадан зиёд юк ташилди.

• Компания тизимидаги саноат корхоналарида 15,6 миллиард сўмлик турли маҳсулот ишлаб чиқарилди.

• Жорий йилнинг олти ойида инвестиция дастурига мувофиқ 31,5 миллиард сўмлик капитал маблағ ўзлаштирилди. Шунинг 28,4 миллиард сўми компания ишлаб топган маблағ ҳисобидан сарфланди.

• Айни пайтда "Тошғузор — Бойсун — Қумқўрғон" янги темир йўл линияси қурилмоқда. Унга кетадиган маблағнинг 80 фоизи компания ҳисобидан қопланади.

• 2005 йилда қуриб битказилиши мўлжалланаётган янги линияда 1600 нафар киши ишли бўлади. Узунлиги 219,9 километрни ташкил этади.

• Жорий йилнинг охирида Тошкент — Самарқанд йўналишида йўловчи поездларнинг соатига 130 км тезликда ҳаракатланишига эришилади.

• 2001 йил Наврўз байрами арафасида Қизилқум саҳроси бўйлаб "Учқудуқ — Мискин – Султон Увайстоғ — Нукус" темир йўл магистрали иш бошлади.

ММ. Мда

ТАБИАТ МУҲОФАЗАСИ

Кеча Ўзбекистон Миллий матбуот марказида Ўзбекистон, Қозоғистон ва Қирғизистон Республикалари ҳудудида 2000 йил 30 майдан бошлаб фаолият юритаётган Ғарбий Тяншан биохилма-хиллигини сақлаш бўйича Глобал Экологик Фонд (GEF)нинг Марказий Осиё чегаралараро лойиҳаси ижрочилари иштирокида «Гулистон» журналининг лойиҳага бағишланган махсус сони тақдимоти бўлди. Беш йилга мўлжалланган лойиҳани Қирғизистон Республикаси Ўрмон хизмати, Қозоғистон Республикаси Ўрмон қўмитаси ва овчилик хўжалиги, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси ва Жаҳон банки каби бир қатор нуфузли ташкилотлар амалга оширмоқда. Лойиҳани амалга оширишдан кўзда тутилган мақсад ушбу ҳудуд биологик хилма-хиллигини асрашдан иборат. Ғарбий Тяншань табиий жиҳатдан жаҳондаги ўта муҳим экорегионлардан бири ҳисобланади. Ушбу ҳудуд ўзининг ҳайвонот ва ўсимлик дунёсининг хилма-хиллиги, табиий экотизимларнинг мавжудлиги ҳамда ниҳоятда бой, бироқ нозик табиий заҳиралари билан янада қимматлидир.

Ҳозирги вақтда Ғарбий Тяншан ҳудуди биохилма-хиллигига жиддий рахна солиняпти ва ушбу муаммога жаҳон миқёсида катта эътибор қаратиб келинмоқда. 1994 йили Глобал Экологик Фонд (GEF) мазкур ҳудуд биохилма-хиллигини сақлаш бўйича халқаро Лойиҳани қўллаб-қувватлашни эълон қилган эди. Натижада бу Лойиҳани амалга ошириш учун Жаҳон Банки 10,15 миллион АҚШ доллари миқдорида грант ажратди. Лойиҳани бажариш учун Чотқол (Ўзбекистон), Сарычелак, Бешорол (Қирғизистон), Оқсу-Жобоғли (Қозоғистон) қўриқхоналари белгилаб олинди. Асосий мақсад эса ушбу уч давлатнинг биохилма-хиллигини асраш йўлидаги саъй-ҳаракатларини қўллаб-қувватлаш ҳамда ҳудуд экосиёсати, унинг ҳуқуқий-меъёрий базаси ва институционал тараққиётга амалий ёрдам кўрсатишдир.

Мана, уч йилдирки, Лойиҳа ижрочилари ўз ишларини муваффақиятли амалга ошириб келишмоқда. Табиат биохилма-хиллигини асрашда кенг жамоатчиликнинг фаол иштирокини таъминлаш мақсадида тинимсиз изланишлар олиб борилмоқда.

Қўриқланувчи ҳудудлар бўйича қонуний асосни такомиллаштириш ва уйғунлаштириш, қўриқхоналарни сақлаш, бошқаришга маҳаллий аҳолини жалб этиш, экотуризмни ривожлантириш, маҳаллий аҳоли учун альтернатив даромад манбаларини жорий этиш, уларни тегишли маълумот ва билимлар билан таъминлаш, мақсадли гуруҳлар учун грантлар ажратиш, экологик тадбирлар ўтказиш ишлари изчиллик билан бажарилмоқда. Бундан ташқари, Лойиҳа фаолиятини ёритувчи бир қанча махсус адабиётлар, бюллетенлар тайёрланди. Шунингдек, «Гулистон» журналининг мазкур лойиҳага бағишланган махсус сони чоп этилди. Журналда лойиҳа асосида амалга оширилаётган ишлар атрофлича ёритиб берилган.

Журналнинг тақдимот маросими сўнгида лойиҳа ижрочилари ва журналистлар ўртасидаги ҳамкорлик давом эттирилиши тўғрисида келишиб олинди.

Умаржон ТЎЛАГАНОВ

Анжуман

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИНГ МУҲИМ БЎҒИНИ

Тошкент вилоятининг сўлим гўшаси — "Чорвоқ" оромгоҳида мамлакатимизда фаолият юргизаётган нодавлат-нотижорат ташкилотлари (ННТ)нинг 3 кунлик семинари бўлиб ўтди. Ундан кўзланган мақсад ННТ учун муҳим бўлган масалаларни муҳокама этиш, келажакдаги ривожланиш йўлларини белгилаб олиш, уларнинг ўзаро ҳамда халқаро ташкилотлар билан самарали ҳамкорлигини белгилашдан иборат эди. Семинарни Евразия жамғармаси, Бутунжаҳон банки, Швейцария элчихонаси, Ҳамкорлик бўйича Швейцария агентлиги, Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти, Очиқ Жамият Институти Кўмак жамғармаси ташкил этишди.

Фуқаролик жамияти институтларидан бири сифатида ННТ алоҳида мавқега эга. Шу сабабли республикамизда уларнинг мустаҳкам оёққа туриши учун, давлат бажариб келган ва ҳозир ҳам бажараётган айрим вазифаларни улар ўз зиммасига олиши учун керакли шарт-шароитлар яратилмоқда. Бунинг учун 1999 йилнинг 14 апрелида қабул қилинган "Нодавлат-нотижорат ташкилотлари ҳақида"-ги қонун асос бўлиб хизмат қилмоқда. Аммо айрим ННТнинг оёққа туриши қийинчилик билан кечмоқда. Улар ўз йўлини топиб олишда, самарали фаолият юргизишда маълум муаммоларга дуч келишмоқда.

Чорвоқда бўлиб ўтган семинар давомида ННТ вакиллари бир-бирларидан бехабарликда ҳаракат қилишаётганлигини ҳамда ҳамкорлик ўрнатиш барча учун фойдали эканлигини тан олишди. ННТ билан халқаро ташкилотлар ва жамғармалар алоқаси самарали бўлиши учун қандай йўл тутмоқ лозим, деган савол атрофида мунозаралар бўлиб ўтди. Чет эллик грант берувчилар учун ННТ фаолиятини баҳолашнинг мезони қандай бўлмоғи керак, деган масала ҳам кўпчиликни қизиқтирди. Умуман, уч кун давомида семинар иштирокчилари ўзлари учун муҳим деб ҳисобланган 39 та саволни ўртага ташлаб, улар бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришди. 80 варақдан иборат ушбу ҳужжат ихчамлаштирилади ва халқаро жамғармаларга, давлат ташкилотларига юборилади. Нима учун бундай қилинади? Бунда муаммо нимада эканлигини билгандан сўнг унинг ҳал этиш йўлларини топиш осонроқ кечиши қоидасидан келиб чиқилди.

Энди икки оғиз сўз семинарнинг ташкил этилиши ҳақида. Бундай тадбирларни ўтказишнинг катта тажрибасига эга бўлган америкалик эксперт жаноб Элвин уни ўзи ишлаб чиққан "очиқ макон" усулида ўтказди. Бу усулнинг моҳияти шундаки, иштирокчилар доира шаклида ўтириб олиб, бўлажак семинарнинг кун тартибини ўзлари белгилаб олишар экан. Эксперт эса унинг бошланишида давра ўртасида туриб олиб мақсад ва вазифаларни тушунтириб берар экан. Ушбу семинарнинг ҳам на кун тартиби, на маърузачилар кимлиги бошланганича маълум эмас эди. Белгиланган мавзу бўйича муҳим деб топилган масалаларни биз, иштирокчиларнинг ўзимиз аниқладик ва муҳокама этдик. Ана шу йўл билан юқорида тилга олинган 39 та мавзу белгиланди. Эндиги вазифа мутасадди ташкилотлар томонидан ушбу таклифлар ўрганилиб, ННТ фаолиятининг самарали бўлишини таъминловчи жиҳатларини амалда қўллашдан иборат.

Тошпўлат РАҲМАТУЛЛАЕВ

Муаммо

СТИПЕНДИЯНИНГ РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ КУЧИ БОРМИ?

ёхуд НЕГА АЪЛОЧИ ТАЛАБА ДОМЛАСИГА "УЧ" ҚЎЙИШИНИ СЎРАБ ИЛТИМОС ҚИЛДИ?

"Контракт асосида пул тўлаб ўқиётган 4 нафар аълочи талабамиз имтиҳон сессиясида домлалардан ўрта баҳо, яъни "уч" қўйишини сўраб илтимос қилганлиги ўта аянчли ҳолдир", — деди биз билан суҳбатда Самарқанд олий ўқув юртларидан бирининг декани. Бир қарашда нотабиий бўлиб кўринган бундай илтимоснинг замирида нима ётибди?

Бундан икки йил олдин тўлов-контракт асосида ўқитишнинг кундузги шаклида таълим олаётган олий ўқув юртларининг талабаларини стипендия билан таъминлаш жорий этилган эди. Ушбу тадбир остида эзгу ниятлар ётгани маълум. Контракт асосида пул тўлаб ўқиётган талабалар ҳам давлат грантлари бўйича таълим олаётган тенгдошлари билан бир вақтда стипендия олишини кўзлаб, уларнинг чуқурроқ билим олишини рағбатлантириш мақсадида шундай йўл тутилган эди.

Аммо ўтган икки йил тўлов-контракт асосида ўқиётган талабаларга стипендия тайинланиши уларнинг ўзига ҳам, ота-оналарига ҳам, таълим даргоҳларига ҳам ташвиш олиб келди. Ушбу муаммо бўйича аҳоли орасидаги гап-сўзларни эшитиб ҳамда талабаларнинг бевосита каминага қилган мурожаатларидан сўнг Самарқанд олий ўқув юртларида бўлдим, масала моҳиятини чуқурроқ ўрганишга интилдим. Шунда яхши ният билан қилинган ишнинг айрим салбий томонларидан хабар топдим.

Биринчидан, стипендия билан таъминлашнинг жорий этилиши контракт суммасининг деярли икки баравар ўсишига олиб келди. Ўтган ўқув йилида бу сумма 350-500 минг сўмни, айрим мутахассисликлар бўйича бундан ҳам кўпроқни ташкил этмоқда.

Иккинчидан, контракт тўловини белгиланган муддатларда амалга оширган талабалар стипендияни ҳар доим ҳам ўз вақтида олишолмаяпти. Бу уларнинг ҳақли эътирози ва норозилигига сабаб бўлмоқда.

Учинчидан, тўлов билан боғлиқ ҳисоб-китоблар шунчалик кўпайиб кетганки, олий ўқув юртларининг ректорат ва деканатлари анчагина вақтини шунга сарфлашга мажбур бўлишмоқда.

Тўртинчидан, ва бу энг муҳими бўлса керак, стипендия бундай ҳолатда талабаларнинг чуқур билим эгаллашларини рағбатлантирувчи восита сифатидаги вазифасини тўлиқ бажармаяпти. "Аъло" ва "яхши" баҳолар билан ўқиётган талабалар домладан "ўрта" баҳо қўйишни илтимос қилишаётган бўлишса, қандай қилиб стипендия бу вазифани бажарсин? Бундай илтимос қилган талабаларнинг фикри бир нарсага қаратилган. Ўзларининг таъбири билан айтганда, уларга "учлик" стипендия тайинлашсин-у, ота-онаси тўлаши лозим бўлган пулнинг миқдори бироз бўлса ҳам камайсин.

Тўлов-контракт асосида ўқиётган талабаларнинг хоҳиши битта: ўқитишнинг қиймати миқдоридан стипендия учун тўланадиган ҳақ олиб ташлансин. Шунда тўлов миқдори сезиларли даражада камайган бўларди.

(Давоми 2-бетда)

Шикоят

МОЙҚЎРҒОНМИ, "ЛОЙ ҚЎРҒОН"?..

Саккиз йилки, ўша аҳвол, ўша гап...

Ҳурматли "Ҳуррият" таҳририяти!

Мен 1995 йилдан бери Собир Раҳимов тумани Мойқўрғон маҳалласида истиқомат қилиб келаман. Мана, 8 йилдирки, маҳалламиз аҳлини бир қанча муаммолар қийнаб келмоқда. Гап шундаки, президент И. Каримовнинг 1994 йилдаги "Тошкентнинг эски шаҳар қисмини реконструкция қилиш тўғрисида"ги Фармони муносабати билан С. Раҳимов тумани Сағбон, Форобий, Қорасарой каби бир қанча кўчаларда яшовчи аҳоли хонадонлари бузилиб, ҳозир биз яшаб турган Мойқўрғон маҳалласидан жой ажратилган эди. Туманнинг Қумлоқ, Хастимом, Чувалачи, Сағбон, Чиғатой, Камолон маҳаллаларида истиқомат қилган бир қанча инсонлар ўзларига теккан ер участкаларида уй қуриб яшай бошладилар. Кимдир иморатини тўла-тўкис тиклаб олди, яна кимдир эса ҳали-вери уйини тўла қуриб битказа олгани йўқ. Ҳар ким ўз имкониятига яраша ҳаракат қилмоқда. Ўтган 8 йил мобайнида 470 дан зиёд оила ўзларига ажратилган ерга иморат қуриб битказди. 1998 йилга қадар Мойқўрғон мавзесида яшовчилар сони озлиги боис, аҳоли туманимиздаги "Ғалаба" маҳалла қўмитасига бириктирилган эди.

Ҳозирда эса мойқўрғонликлар сони анча ортгани сабабли янги маҳалла қўмитасига эҳтиёж сезилмоқда. Бундан ташқари, маҳалла ҳудудини аниқ белгилаш, янги маҳала оқсоқоли ва унинг котибини сайлаш, кўчаларга ном бериш, асфальт ётқизиш каби муаммолар билан нафақат туман ҳокимияти, балки Тошкент шаҳар ҳокимиятига ҳам кўп бора мурожаат қилиб келмоқдамиз. Ҳатто Олий Мажлисдаги вакилимиз депутатимизга ҳам шикоят билан мурожаат қилдик. Аммо биронта мард мансабдор ёки ваколатли юқори ташкилот йўқки, бизнинг дардимизга эш бўлсин... Маҳалламиз аҳлини қийнаётган муаммолар фақатгина шулардан иборат эмас. Кўчалар тўла номланмаганлиги сабаб бу ерларга почта хизмати ходимлари келмайди. Қариялар пенсиясини олиш учун 2-3 чақирим йўл босиб, Ғалаба маҳалласи алоқа бўлимига қатнайдилар. Хусусан, кўчаларга асфальт ётқизилмаганидан қишда лой-балчиқ, ёзда билқ-билқ тупроқдан аҳоли азият чекмоқда. Хонадонлар тоза ичимлик суви билан тўла таъминланмаган — канализация ишлари ўлда-жўлда қолиб кетган.

Дарвоқе, маҳалла аҳли бир неча бор пул йиғиб, коммунал муаммоларни ҳал этишга уриниб кўрди. Масалан, 2001 йил август ойида аҳолидан тўпланган (!) маблағ эвазига 200 метр масофага канализация қувурлари ётқизилди. Аммо қурувчилар хизмат ҳақларини олишди-ю, 25 та қудуққа қопқоқ ўрнатмай жуфтакни ростлашди. Бу масала юзасидан туман ҳокимиятига шикоят билан мурожаат қилдик. Туман ҳокимиятидан олинган жавоб хати анчайин мужмал...

Маҳалла аҳли бир ёқадан бош чиқариб, 500-1000 метр масофага ўз маблағимиз эвазига кўприк қурдирдик. Ҳозирда Мойқўрғон маҳалласи ҳудудида қурилаётган касб-ҳунар коллежига қурилиш материаллари ташиётган юк машиналари ўзи шундоғам абгор аҳволда бўлган кўчанинг хароб бўлишига "ҳисса" қўшмоқда. Юқори ташкилотларнинг совуққонлиги туфайли маҳалла аҳолиси мавжуд муаммолар ечими юзасидан тайинли жавоб ололмаяпти. Лекин одамлар ҳокимият ва бошқа мутасадди ташкилотларнинг "мурувват"ига кўз тикиб, қўл қовуштириб ўтиргани йўқ. Муаммоларни имкон қадар ҳал этишга тинимсиз

(Давоми 2-бетда)

Mustaqil gazeta HURRIYAT

СТИПЕНДИЯНИНГ РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ КУЧИ БОРМИ?

(Давоми. Бошланиши 1-бетда).

Ҳозир барча ҳам тўловни белгиланган муддатларда, яъни бирламчи қисмини ўқув йилининг бошида ва иккинчисини 1 мартгача амалга ошира олмаяпти. Айримлар тўлов суммасини бўлиб-бўлиб 4-5 марта тўламоқда ва бу май, июнь ойларигача давом этмоқда.

Самарқанднинг бир қатор олий ўқув юртларидаги аҳволни ўрганиш шуни кўрсатдики, талабалар стипендия учун деб ота-оналари тўлаган пулни ўз вақтида олиша олмаяпти. Масалан, СамДУда айрим талабалар ўз стипендияларининг март-апрель учун, яъни икки ойлигини анча кеч — 22 июнда олишган бўлса, бир қисми тўрт ойлигини бир йўла июль ойида олишди. Бундан кўриниб турибдики, ойма-ой стипендия тўлаш тартиби бузилмоқда.

Ваҳоланки, талаба ва университет ўртасида тузилган контрактда таълим муассасасининг ўз зиммасига олган мажбуриятлари сирасига "ҳар ойда ўрнатилган муддат ва тартибда стипендия тўловларини амалга ошириш" ҳам киритилган. Хўш, нега энди икки томонлама контракт шартлари таълим муассасаси томонидан бажарилмаяпти? Ахир, белгиланган муддатгача талаба ўқитиш учун тўловни амалга оширмаса, у дарсларга киритилмайди ва ўқишдан четлаштирилади-ку! Боз устига контрактда "томонлардан бирининг контракт шартларини бажармаганида" у бекор қилиниши ёзиб қўйилган. Нега энди бир томон мунтазам равишда ўз зиммасига олган мажбуриятларини бузавераркан-у, унга ҳеч ким индамас экан?

Юзага келган аҳволнинг сабабини ўрганиш мақсадида деканатларда бўлдим, университетнинг мутасадди раҳбарлари билан учрашдим.

СамДУ бош ҳисобчиси Азиза Бадалбоева ҳамда шартнома муносабатлари ва талабалар билан ишлаш кадрлар бўлими раиси Кимё Ҳамидова мавжуд чалкашлиг-у келишмовчиликларни иш ҳажмининг анча ортганлиги, банклардан келаётган тўлов топшириқномаларида ноаниқликлар мавжудлиги, талабаларнинг ўзлари ҳам пулни ўтказгач, бундан уларни вақтида хабардор қилишмаётганлиги билан изоҳлашди.

"Стипендия ҳам куйиши мумкинми?" деб талабалар ҳайрат билан менга савол берганда, дабдурустдан гап нимада эканлигини тушунмадим. Кейин билсам, имтиҳон сессиясидан қарздор бўлган талабага фақат қарзини узганидан сўнг стипендия белгиланар экан. Масалан, талаба февраль ойида эмас, балки апрелда имтиҳонини топшириб бўлса, унга май ойидан стипендия белгиланар экан. Март ва апрель ойининг стипендиясидан у маҳрум бўлар-кан. Сабабини сўраганимда, Кимё Ҳамидова Олий ва ўрта таълим вазирлиги ҳамда Молия вазирлигининг 2002 йил 20 августдаги қарорига биноан ўзгартиришлар киритилган "Таълим муассасаларида стипендия белгилаш ва тўлаш тартиби тўғрисида"ги йўриқномани кўрсатишди. Йўриқномада талабага имтиҳондан қарзини узганидан кейинги ойдан бошлаб стипендия тайинланиши кўрсатилган. Лекин талаба томонидан стипендия учун деб тўланган маблағнинг ана шу икки ойлик қисмининг тақдири ҳақида ҳеч нарса дейилмаган.

"Ахир, қандай қилиб ота-онанинг фарзандининг стипендияси учун деб берган пули "куяркан", бу пул унинг шахсий мулки, у дахлсиз бўлиши керак эмасми?" — дейди куюнчаклик билан аналитик кимё кафедраси доценти Абдулла Қувватов. Ушбу саволни Кимё Ҳамидовага берганимда: "Кўрсатма шундай, ишонмасангиз, вазирликка қўнғироқ қиламан", — деди. Ўша заҳоти қўнғироқ қилди ҳам. Телефонда гапириб бўлгач, "вазирликдагилар талабага берилмаган стипендия олий ўқув юрти ихтиёрига қолишини уқтирди", деди. "Қайси асосда бундай йўл тутилмоқда, талаба ўқитиш учун кетадиган харажатларни тўлаб бўлган-ку?" — деган саволим жавобсиз қолди.

Т. ПЎЛАТ

МОЙҚЎРҒОНМИ, "ЛОЙ ҚЎРҒОН"?..

(Давоми. Боши 1-бетда).

ҳаракат қилмоқда. Масалан, ўзаро тўпланган маблағ ҳисобидан 300 метр масофага асфальт ётқиздик. Канализация ишларини одамлар ўз пуллари эвазига давом эттирмоқдалар. Ахир, қайси бир давлатда одамлар маиший шарт-шароитларини ўз маблағи ҳисобидан таъминлайди? Ахир, бу каби масалаларга давлат томонидан алоҳида эътибор берилиши керакмасми? Аҳолининг шикоятлари, арз-додлари қачон ижобий ҳал этилади? Қачон?

Бизни 8 йилдан бери шу каби саволлар қийнаб келмоқда. Мутасаддилардан-ку ортиқча умид қилишга ҳожат йўқ. Сабабики, ўтган саккиз йил мобайнида бир неча маротаба арз-шикоят билан уларга мурожаат этган бўлсак, ҳали бирон марта одамларда умид уйғотадиган, жўяли бир жавоб ололмадик.

Умуман олганда, Мойқўрғондайин сермуаммо маҳалла бутун Ўзбекистонда топилмаса керак? Маҳалламиз кўчалари ёритиш асбоб-ускуналари ўрнатилган-у, бироқ улар ёнмайди — зим-зиё кўчаларда юриб бўлмайди. Аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш масаласи ҳали-ҳанузгача оқсамоқда. Шунингдек, зимистон, бунинг устига қишда лой, ёзда қалин тупроқ билан қопланиб ётадиган кўчалардан участка нозирлари деярли юрмайди. Оқибатда хонадонларда тез-тез ўғрилик жиноятлари содир этиб турилади. Бошқарувсиз аҳволда бўлган Мойқўрғонни эътибордан четда бўлган қаровсиз ҳудуд дейиш мумкин.

На маиший хизмат кўрсатиш муассасалари, на маҳалла қўмитаси бор бўлган мойқўрғонликлар арздодлари бир кун келиб ижобий ҳал этилишига умид билан яшашмоқда. Умуман олганда, Мойқўрғонни "маҳалла" дейишдан [illegible] тиши мумкин. Қисқаси, бизнинг [illegible] ларга мутасадди ташкилотлар эътибор қаратишига ва биз томонлардаям "қуёш чиқиши"га умид қилишдан ўзга чорамиз йўқ.

Садриддин ҒИЁСОВ,
Собир Раҳимов тумани

Ҳуқуқ

ИШ ВАҚТИДАН КЕЙИНГИ... ИШ

Яқинда бир танишим билан гаплашиб қолдим. Укаси ширкат хўжалиги раиси экан. Танишим айни ғўзани ягана қилиш даврида қишлоққа борса, укаси кечаси алламаҳалгача келмабди. Уни кута-кута ухлаб қолибди. Тунги соат учлар чамаси кўчага машина келиб тўхтаганда уйғониб танишим: "Ана, укам келди" деб, кўришишга тайёрланибди. Бироқ машинанинг эшиги очилмасдан, бироздан кейин яна жўнаб кетибди. Ака-ука фақат тонг отганда бир-бири билан кўришибди. Укаси: "Эҳ ака, ҳар куни мажлис, кечаси учда уйга етиб келганимда, ҳоким бува қўл телефонимга қўнғироқ қилиб, тезда етиб келишни буюрди, шунинг учун уйга кирмай қайтиб кетдим", деди.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат Кодекси 115-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида шундай дейилган: "Ходим учун иш вақтининг нормал муддати ҳафтасига 40 соатдан ортиқ бўлиши мумкин эмас. Олти кунлик иш ҳафтасида ҳар кунги ишнинг муддати етти соатдан, беш кунлик иш ҳафтасида эса саккиз соатдан ортиб кетмаслиги лозим". ***Республикамиздаги кўпгина давлат идоралари, вазирликлар, ҳокимликлар ва ҳоказоларда қонуннинг мана шу нормасига амал қилиняптими? Афсуски, бу саволга ижобий жавоб бериш жуда мушкул. Чунки юқорида номлари келтирилган иш жойларида "иш вақтидан кейин ишлаш" удумга айланиб қолди. Нима учундир, иш вақти тугагач, ишлар ўз-ўзидан кўпайиб, "қайнаб" қолади. Ана шу идораларда ишловчилардан сабабини сўрасангиз, "ишхонада эрталаб кўринган бошлиқ кундузи ташқарида "зарур ишлар" билан юриб, кечга яқин қайтиб келади. Бошлиқ ишхонада ўтирганидан кейин иш вақти тугаган бўлишига қарамай, ҳеч қаерга кетолмайсиз, чунки чақириб қолиши мумкин", дейишади. Шунинг учун, айниқса, бошқарма ёки бўлим бошлиқлари иш вақтидан кейин ишлашга мажбур. Мабодо, кетиб қолгудек бўлсангиз, бу ҳақда энг яқин замонда сизга яхшилаб "эслатиб" қўйишади. Ишхонадаги "катта раҳбарга" эътироз билдириш эса фавқулодда ҳолат ҳисобланади.***

Тушунган бўлсангиз, гап иш вақти меъёрлаштирилмаган ички ишлар органлари ёки ҳарбий соҳа ҳақида бораётгани йўқ.

Албатта, кунига 10-12 соатлаб ишда бўлиш кишининг ижтимоий ва оилавий ҳаётига ниҳоятда салбий таъсир кўрсатади. Бундай кишилар маҳалла-кўйдаги маросимларга қўшилишга вақт тополмайди. Оилада фарзандлари билан кам вақт кўришиши оқибатида уларнинг тарбияси билан етарли даражада шуғуллана олмайди. Зўрикиб ишлаш кишининг асаб тизими бўшашишига, бунинг натижасида турли касалликларга мойиллик олиб келади. Иш вақтидан кейин ишлаш ортиқча сарф-харажатларни келтириб чиқаради. Чунки ҳар бир ходимнинг хонасидаги чироқ ва компьютерлар, иситгич-совутгичлар ёниқ турса. Ортиқча сарф-харажатлар мамлакат миқёсида ҳисоблаб чиқилса, халқнинг қанчадан-қанча маблағи ва энергия заҳиралари беҳудага сарфланаётгани маълум бўлади-қолади.

Шу ўринда ўқитувчиларнинг иш вақти ҳақида тўхталмоқчимиз. Маълумки, ўқитувчиларнинг ойлик маошлари асосан ўтилган дарс соатларидан келиб чиқиб ҳисобланади. Меҳнат Кодексида белгиланганидек, улар одатда ҳафтасига 40 соат, яъни икки ставкадан ортиқ дарс ўтишларига йўл қўйилмайди. Ҳафтасига 20, 25, 30 соат дарс ўтадиган айрим ўқитувчилар мактаб раҳбарияти улардан дарсдан бўш вақтларида ҳам мактабда ўтиришларини талаб қилишидан нолишади. Хўш, ўқитувчилар соатбай асосида маош олишса, улардан бўш вақтларида иш вақти тугагунча мактабда ўтиришни талаб қилиш адолатданми? Буёғига ўзингиз хулоса чиқараверинг.

Хорижий давлатларда иш вақти тугагандан кейин ишхонада қоровулдан ташқари бирор кимса қолиши мумкин эмас, деган қоида амал қилади. Ўзим ҳам чет элда бўлганимда буни кўрганман. Иш вақти тугаши билан ходимлар идоралардан гувиллаб чиқа бошлайди. Агар бирорта ходим иш вақтидан кейин ишлаш истагини билдирса, у аввало раҳбариятдан рухсат олиши керак. Чунки иш вақтидан ташқари иш учун ходимга қўшимча ҳақ берилади-да! Тўланганда ҳам, одатдагидан икки баравар кўп миқдорда тўланади!

Хўш, ўзи нима учун бизда иш вақтидан кейин ишлаш одатий ҳолга айланиб қолди? Қонун билан белгиланган иш вақти ходимлар ўз вазифаларини лозим даражада бажаришлари учун етмаяптими? Йўқ, албатта! Бўлмаса, бунинг сабабларини таҳлил қилишга уриниб кўрамиз. Идора бошлиғи иш вақтидан кейин уйига кетмасдан, ишхонада қолишига сабаб, у ўзидан юқори турувчи идора раҳбари чақириб қолиши ёки телефон қилиб қолишидан чўчийди. Ўз навбатида, юқори турувчи идора бошлиғи ундан-да юқори турувчи бошлиқ "фавқулодда муҳим масала" юзасидан маълумот сўраб қолишидан ҳадиксирайди.

Меҳнат Кодексининг 124-моддасига кўра, иш вақтидан ташқари ишлар фақатгина ходимнинг розилиги билан қўлланиши мумкин. Айни қонуннинг 157-моддасида иш вақтидан ташқари ишлар, дам олиш кунлари ва байрам кунларидаги ишлар учун камида икки ҳисса миқдорда ҳақ тўланиши белгиланиб, қонунан кафолатлаб қўйилган! Ходимдан ишдан кейин иш жойида ўтиришни талаб қилаётган идораларнинг раҳбарлари буни билишармикан? Уларга қўшимча иш учун пул тўланяптими? Бу ҳақда ходимлардан сўрасангиз: "Э, ака, қизиқ экансиз-ку, буни ким талаб қилишга журъат қилади?" дейишади. "Наҳотки, ўз вазифангизни нормал иш вақтида бажариб улгуролмаяпсиз" десангиз, аксарият ҳолларда "улгурамиз" деган жавобни эшитасиз. Кишилар онгида ўрнашиб қолган "қоида"га кўра, бошлиқ ишхонада экан, кетиб қолиш, юмшоқ қилиб айтганда, одобсизлик саналаркан.

Меҳнат қонунининг 125-моддасида шундай дейилади: "Иш вақтидан ташқари ишнинг муддати ҳар бир ходим учун сурункасига икки кун давомида тўрт соатдан (меҳнат шароити оғир ва зарарли ишларда – бир кунда икки соатдан) ва йилига бир юз йигирма соатдан ортиқ бўлмаслиги лозим. Иш берувчи ҳар бир ходимнинг ҳақиқатда ишлаган иш вақтини, шу жумладан, иш вақтидан ташқари ишлаган вақтини ўз вақтида аниқ ҳисобга олиб бориши шарт". ***Бундан кўриниб турибдики, ҳар бир ходимнинг иш вақтидан ташқари иши миқдори бир йилда ҳаммаси бўлиб уч ҳафтага тенг иш кунидан ортиб кетмаслиги керак.***

Иш вақти кишининг жисмоний ва руҳий зўриқишларини ҳисобга олган ҳолда тасдиқланади. Масалан, учувчилар бир кунда учоқни маълум соатдан кўп бошқаришларига йўл қўйилмайди. Агар йўналишга бориш ёки бориб келиш вақти белгиланган соатдан ортиб кетадиган бўлса, экипаж, албатта, алмаштирилади! Йўловчилар ва учиш хавфсизлигини таъминлашга қаратилган ушбу тадбирни амалга ошириш учун сарф-харажатлар олдиндан белгилаб қўйилади. Бугунги кунда узоқ шаҳарларга йўловчи ташийдиган шахсий автомашина эгаларини бу борада назорат қилиб бўлмаяпти (инсофни ўзларига берсин!). Чунки, йўловчи сероб бўлса, ҳайдовчилар борган манзилида дам олмасдан, ортга қайтиши ҳолатлари учраб турибди. Натижада, жисмонан чарчаган ҳайдовчи йўловчиларнинг ҳаётини хавф остига қўяди. Рулда ухлаб қолиш эса жуда аянчли оқибатларга олиб келади.

Меҳнат Кодексининг 128-моддасида "Ишнинг тугаши билан кейинги куни (сменада) иш бошланиши ўртасидаги кундалик дам олиш вақтининг муддати ўн икки соатдан кам бўлиши мумкин эмас", ***дейилади. Кўриб турганингиздек, агар мазкур мақоланинг бошида келтирилган мисолни таҳлил қиладиган бўлсак, уйига эрталаб 7 да қайтган хўжалик раиси ўн икки соат дам олиб, ишга кеч соат 19 да бориши керак эди. Амалда эса, у икки соатдан кейин яна "меҳнат қучоғи"га қайтган! Кечқурун алламаҳалгача ўтириб, эрталаб 9 да яна ҳеч нарса бўлмагандек ишхонага келган ходимнинг фойдали иш коэффициенти паст бўлиши табиий. У кун бўйи эснаб ўтиради, бироқ иш вақти тугаши билан "шартли рефлекси ишга тушиб", фаоллиги яна ортади. Раҳбарга: "Қонун билан белгиланган иш вақтим тугади, мен уйга кетяпман", деб айтолмайди. Ишдан кейинги иши учун ҳеч қандай ҳақ талаб қилмайди. Иш борми-йўқми, барибир – ишхонада чироқлар ёниқ туради. Чунки юқоридан маълумот сўраб қолишлари мумкин...***

Ходим уйга қайтганида маҳалладаги маросим аллақачон тугаган, ширин-шакар фарзандлари ухлаган бўлади...

Бундай қонунга зид ҳолатлар қачонгача давом этади?

Бахтиёр ШОҲНАЗАРОВ

Хилват, лекин қадрдон...

Савол-жавоб

КИШИЛИК ЖАМИЯТИНИНГ ЧЎҚҚИСИ

Ҳозир "ҳуқуқий давлат" деган сўзга тез-тез дуч келиняпти. Бу тушунча қандай пайдо бўлган, бошқа тилларда қандай аталади? Шу ҳақда маълумот берсангизлар.

Содиқ НАМОЗОВ,
ўқитувчи, Самарқанд шаҳри

Ўзбекистон Республикаси мустақил давлат сифатида жаҳон ҳамжамияти таркибида тараққиётнинг учинчи минг йиллигига қадам қўйди. Халқимизнинг хоҳиш-истаги чин фуқаролик жамияти ва демократик ҳуқуқий давлат барпо этишдир. Ушбу мақсад халқимизнинг ижтимоий ҳаёти мазмунини бутунлай қамраб олиши лозим деб ўйлайман. Демократик ҳуқуқий давлат қурмоқчимизми, аввало, унинг тарихий илдизларига назар ташласак, фойдадан холи бўлмайди.

Ҳуқуқий давлатчилик тарихи жуда қадимга бориб тақалади. Ижтимоий ҳаётда ҳуқуқнинг устиворлиги тўғрисидаги ғоялар давлатлар пайдо бўлиши билан бирга шакллана борган. Ҳуқуқий давлатчилик ғоялари антик дунёда пайдо бўлсада, феодализмдан капитализмга ўтиш шароитида у назарий ривожланиб, шаклланган.

Эрамиздан аввалги 4-асрда қадимги юнон архонти Солон ўзининг демократик ислоҳотларида ҳуқуқ билан ҳокимиятни бирлаштириш ғоясини амалга оширган. Кейинчалик "давлатчилик фақат адолатли қонунлар ҳукмрон бўлган жойдагина мавжуд бўлиши мумкин" деган ғояни Суқрот, Платон ва Арастулар илгари сурган.

Энг қадимдан бизга етиб келган давлат таърифларидан бири Цицеронга мансуб бўлиб, у давлатни "ҳуқуқий ҳамжамият" деб таърифлайди. У ўзининг "Давлат ҳақида" асарида "Давлат, бу — ҳуқуқ масалаларида ўзаро келишув ва манфаатлар бирлиги билан боғланган кўпчилик одамларни бирлаштиришдан иборат бўлган халқ ишидир", дейди.

Давлатни "ҳуқуқий ҳамжамият" сифатида талқин этиш кейинчалик Г. Гроций, Спиноза, Гоббс, Ж. Локк, Вольтер, Монтескье асарларида назарий жиҳатдан асосланган.

Классик немис фалсафасининг асосчиси И. Кантнинг (1724 — 1804) назариясида ҳуқуқий давлат ғояси ўзининг янгича таърифини топди. "Хулқлар метафизикаси" асарида давлатга берган машҳур таърифида: "Ҳуқуқий қонунларга бўйсунган кўпчилик инсонларнинг бирлашуви давлатдир", дейди. Гарчи Кант бевосита ҳуқуқий давлат сўзини ишлатмаган бўлсада, бироқ унга яқин турувчи "ҳуқуқий фуқаролик жамияти", "фуқаролик ҳуқуқий ҳолати" каби тушунчаларни ишлатган. Кант давлат талқинининг энг муҳим жиҳати унинг ҳуқуқий қонун устиворлигини давлатнинг бош белгиларидан бири, деб ҳисоблашидир.

Кант ғоялари таъсири остида Германияда ҳуқуқий давлат назариясини ишлаб чиқишга қаратилган илмий оқим шаклланди. Бу назарияга ҳисса қўшган олимлар қаторига Роберт Фон Моль (1799-1875), Карл Теодор Велькер (1790-1869), Отто Бор (1817-1895), Фридрих Юлиус Шталь (1802-1862), Рудольф Фон Гейст (1816-1895)ларни киритиш мумкин.

"Ҳуқуқий давлат" атамаси немисча "Rechtsstaat" бўлиб, Роберт Фон Моль томонидан биринчи бор илмий муомалага киритилган ва 19-асрнинг дастлабки ўн йиллигида немис адабиётида мустаҳкам ўрнашиб олган.

Кейинчалик бу атама бошқа халқларга, чунончи, инқилобгача бўлган Россияга ҳам тарқалган. Россияда бу ғоя Б.Н. Чичерин, Новогородцев, Н.Н. Коркунов каби тарафдорларга эга бўлди. Россияда давлат назариячиларини бевосита "рехтсштатистлар" деб аташган.

Инглиз тилида "ҳуқуқий давлат" атамаси ишлатилмайди, балки "Rule of Law" эквиваленти қўлланилади ("Ҳуқуқ ҳукмронлиги"). Бу атама Оксфорд университети профессори Альберт Ванн Дайси (1835-1922) томонидан унинг "Конституциявий ҳуқуқ асослари" номли асарида қўлланган (1855 й).

1949 йилги ГФРнинг, 1978 йилги Испания Конституцияларида бу ғоя ижтимоийлик принципи билан бирга мустаҳкамланган. Ҳозирги кунда эса барча давлат Конституцияларида бу ғоя мустаҳкамланган.

Шундай қилиб, ҳуқуқий давлат инсон цивилизациясининг муҳим ютуғи ҳисобланади. Унинг сифатий белгилари:

инсон ва фуқаро ҳуқуқ ва эркинликларини тан олиш ва ҳимоя қилиш;

ҳуқуқий қонун устиворлиги;

ҳокимиятлар бўлиниш назарияси асосида суверен давлат ҳокимиятининг ташкил этилиши ва амал қилиши ҳисобланади.

Ҳуқуқий давлат ғояси тўғрисида гапирганда ҳали унинг идеал, шиор, конституциявий принцип сифатида амал қилаётганлигини ва ўзининг тўлиқ ифодасини топмаётганлигини унутмаслик керак. Ўзларини ҳуқуқий давлат деб эълон қилган мамлакатларнинг реал сиёсий амалиёти конституция нормаларига доимо мос келавермайди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида жамиятимизнинг ҳуқуқий демократик давлат қуришга бўлган интилиши мустаҳкамланган. Бу йўлда ҳали қилиниши лозим бўлган вазифалар йўқ эмас, булардан муҳими фуқаролик жамиятини шакллантиришдир. Чунки ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти мантиқан бир-бирини тақозо этади, улар бир-бирисиз мавжуд бўлиши мумкин эмас.

Зебохон КАРИМОВА,
ТДЮИ магистри

Мушоҳада

МАЯКОВСКИЙ ҒАЖИБ ТАШЛОЛМАГАН ИЛЛАТ

Тўрачиликнинг илдизи қайда? Ва уни қуритиб бўладими?

Инсоннинг ўзи сира ёқтирмайдиган, бироқ бир умр амал қиладиган одатлари, тартиблари кўп. Дейлик, бюрократизм, тўрачилик. Умрида бирор марта бюрократга дуч келмаган, унинг сансалорликларидан жони чиқиб, у ёқ-бу ёққа чопмаган, керак-кераксиз маълумотлар йиғмаган одам бўлмаса керак. Шундай пайтларда кишининг диндан чиқиб кетишига бир баҳя қолади. "Дод", деб юборгинг келади. Ҳеч бўлмаса бир марта: "Буларга тирик одамнинг сўзидан кўра бир парча қоғоз афзал. Қоғозга ишонадилар-у, одамга ишонмайдилар", — деб фиғонингиз чиқади.

Хўш, нима учун бюрократлар одамга эмас, қоғозга ишонадилар?

Маяковский "бўридай ғажирдим бюрократизмни..." — деб ёзди, ҳаммамиз уни олтмиш йилдан ортиқ вақт мобайнида ёдлаб, куйлаб келдик, бироқ ушбу шеър қанча машҳур бўлса, тўрачилик ҳам шунча ривожланди.

Бу ерда кўпчиликка ўхшаб ушбу иллатни танқид қилиш, унинг устига мағзава ағдариш нияти йўқ. Айтилмоқчи бўлаётган фикр бошқача: бюрократизм инсониятнинг бир умрлик ҳамроҳи. Уни қанчалар ёмон кўрмайлик, барибир шусиз туролмаймиз, шусиз ишимиз бир қадам ҳам олдинга силжимайди. Агар у бўлмаса, инсониятнинг барча тартиб-қоидалари ўз-ўзидан йўқолиб кетиб, бошбошдоқлик бошланиши мумкин. Бу нафақат инсониятнинг, бошқарув идораларининг иллати, балки тартибга солувчи механизми ҳамдир.

Мана, бюрократизм биз учун қанчалар муҳим аҳамият касб этади. Бу кесатиқ эмас! Чунки бу иллат деймизми, тартиб деймизми — инсониятнинг хусусияти оқибатида келиб чиққан нарса. Одамлар бир-бирларига ишонмайди ва бир жиҳатдан тўғри қилади. Чунки инсоният ҳали ишончга сазовор бўлгани йўқ. Биз деярли барча жонзотларнинг хатти-ҳаракатларини, хусусиятини биламиз ва улар ушбу хусусиятларига ҳар доим содиқ қолади. Лекин қанчалаб ўрганилган бўлишига қарамай, инсоннинг ҳаракатини олдиндан билиб бўлмайди.

Аслида инсон зоти қанақа ўзи?! Тушуниш жуда қийин.

Икки хил стандартлар, сўз ва амал номутаносиблиги — унинг учун одатий ҳолат.

Одам зоти борки, барчаси яхшилик ҳақида тинимсиз сўзлайди, ёмонлик, ёвузлик эса ушбу гаплардан-да тезроқ ва кўпроқ учраб бораверади.

Жуда кўп ҳолларда рост сўз, ростгўйлик ҳақидаги гапларимиз ҳам риёкорликдан иборат бўлади.

Юсуф Хос Ҳожиб "Илгариларнинг барчалари фаришталар эди, биз ёмонга айланиб кетдик" деган фикрни билдиради. Бу асло донишманднинг замондошлари бутунлай ёвузлашиб кетганлигини, ундан илгари ўтганларнинг барчаси бирдай олижаноб кишилар бўлганлигини ифодаламайди. Бу бошқа бир нарсани — донишманднинг нақадар содда бўлганлигини ва ёзилган нарсаларга қаттиқ ишонганини англатади. Ёзувда эса, биламизки, ҳамма фаришта, барча оққўнгил, софдил инсон. Бунда битта-яримта ёмонлар ҳам бўлади-ю, лекин узоққа бормайди, кўпчилик бўлиб ёки битта донишманд (полвон) чиқиб, уни енгади, ёки яхшилар сафига қўшади.

Юсуф Хос Ҳожиб мана шу афсоналарга ишониб, ўз замондошларидан ранжиб юрган. Аслида эса инсоният хусусиятида асрлар давомида ҳеч қандай ўзгаришлар бўлгани йўқ. Ушбу донишманддан олдин ҳам, унинг даврида ҳам, кейин ҳам одамлар қандай бўлса, ўшандайлигича қолишган. Ҳатто бизнинг кунларимизда-да уларнинг қарашларида жиддий ўзгаришлар содир бўлгани йўқ. Фақат бир ўзгаришни эътиборга олмаганда: инсон ўзининг қилмишларини яширишни ўрганиб олди. Бир сўз билан айтганда, сўзнинг қудрати ошди. Буни жуда салбий бир тарзда "риёкорлик" деб ҳам аташ мумкин. Бироқ бу кўпчиликнинг кўнглига қаттиқ ботади.

Бир пайтлар бизнинг юртимизда душманни ўзининг ёлғонларига ишонтириш учун боболар Широқнинг қулоқ-бурнини қирқишганди. У пайтлар инсонлар ўзгаларни алдаш учун сўздан лозим даражада фойдалана олишмаган бўлишлари мумкин. Ё унинг кучига ишонишмаган, ёинки сўзни муқаддас санашган — ҳозир бу ҳақда аниқ тўхтамга келиш, ягона бир фикр билдириш қийин. Бироқ бошқа бир нарса тўғрисида ҳеч иккиланмасдан айтиш мумкин — Широқнинг кесилган бурни ва қулоғи бюрократизмнинг илк кўриниши эди. Ахир душманлар гапирган тақдирда ҳам унинг сўзларига барибир ишонишмасликлари мумкин эди-да. Бунинг учун исбот керак.

Бизнинг кунда бунга ўхшаш "исбот" вазифасини турли хил ҳужжатлар, маълумотномалар ўтайди. Шуларсиз инсоннинг гапига ишониш мумкинми? Йўқ.

Инсонга ишониб бўлмаслиги учун ҳам бюрократизм мана шундай ривожланиб кетган. Ва, ўйлашимча, у бундан кейин ҳам гуркираб бораверади. Чунки инсоният ёлғончиликнинг ҳадисини олиб, бу борадаги тажрибасини ривожлантирмоқда.

Буям "Олдин гўрмиди, энди кўзмижжа чиқди", дейилганга ўхшаш бир гап. Ишқилиб инсонни тушуниш қийин...

Биз учун сўзнинг қадри йўқ. Ва, умуман, инсон учун сўз аслида нима? Ўзини ифода қилишми? Вақтни ўтказиш учун кўнгилхушлик воситасими?

Инсоният учун борган сари унинг вазифаси ўзгариб бораётгандай. Маданияти ривожланмаган, жанговар халқларда сўз кўп ишлатилмайди. Аммо бу уларда сўз қадрсиз дейилгани эмас. Аксинча. Мардлар ҳам унга кўп эҳтиёж сезмайди, лекин ҳар бир гапга катта аҳамият қаратади. Шунинг учун ҳам "бир сўзли" ва "мард" сўзлари синоним ҳисобланади. Яна бошқа бир томони — эркаклардан кўра аёлларда сўзлашга, гапиришга эҳтиёж кучли бўлади.

Буларнинг барчаси кишини бир хулосага келишга ундайди — сўз, тулкининг думига ўхшаб, кўпроқ ожизларнинг қуролига айланиб қолган. Ёки буни сал бошқачароқ ифодалайдиган бўлсак, сўз майдонга қурол сифатида туша бошлаган. Айнан шунинг учун ҳам унга ишонишмайди, айнан шунинг учун ҳам қоғозга эҳтиёж кучли.

Ҳокимият тепасидагиларни айблашнинг энг осон усули уларнинг бюрократликка берилиб кетганлигини рўкач қилиш. Бу ҳар қандай шароитда ҳам иш беради. Чунки инсониятнинг ўртача ёлғончилиги ҳисобга олинган ҳолда ишлаб чиқилган система жамиятнинг интизомли фуқаролари учун ўта мантиқсиз бўлиб туюлади. Шунинг учун улар бу ҳолга нисбатан ўз норозилигини билдириб юрадилар. Бироқ жамият фақат ўта виждонли кишилардангина иборат эмас. Унда қаллоблар-да тиқилиб ётибди. Шусиз мумкин эмас. Маълумки, Гитлер миллатни тозалаш мақсадида жамиятдаги носоғлом одамларнинг барчасини қирдириб ташлаган. Бироқ шу билан миллат бутунлай соғломлашиб кетмаган, балки орадан кўп ўтмай олдинги фоиз даражасида носоғломлар пайдо бўлган. Демак, жамиятнинг ҳам кўзга кўринмайдиган, инсон томонидан бошқарилмайдиган ўзига хос томонлари мавжуд. Бу қонунлар фақатгина моддий нарсаларга эмас, балки жамиятнинг руҳий ҳолатига, хусусиятига ҳам тегишли бўлса керак. Яъни жамиятда барча бирдан яхши бўлиб қолмайди. Унда маълум фоиз донолар, маълум фоиз қаллоблар бўлади. Шусиз мумкин эмас. Бюрократия эса ҳар бир одам учун алоҳида қоидалар ишлаб чиқолмаслиги сабабли ҳам барчага бир хил талаблар, меъёрлар қўяди. Айнан шу нарса бировлар учун ортиқча сансалорлик бўлиб туюлади, бошқалари учун эса бу жуда осон, енгил қоидадай кўринади ва бундайлар кўпинча кулиб ҳам юрадилар: "Давлатни алдаш осон экан, тўртта қоғоз билан тўғрилаб ташладим", — деб.

Дейлик, мурдани ўлганлиги тўғрисида маълумотномаси бўлмаганда қабрга қўймаслик тўғрисидаги қоидани хоҳлаганча танқид қилиш мумкин. Жуда кучли маъно касб этиши, таъсирчан чиқиши мумкин. Тўғри-да, одам ўлган, мана тобутда ётибди. Гўрковнинг эса маълумотнома сўраши ортиқча. Ахир, ҳеч ким тирик одамни олиб келиб кўммайди-ку. Ёки одамлар яхши кунидан бу ерга келмайди-ку. Шусиз ҳам азиятда қолган кишилардан маълумотнома сўраш яхшими? Ишқилиб, бу борадаги тўрачиликни айблайдиган шунга ўхшаш юзлаб саволларни, эътирозларни келтириш мумкин. Аммо буларнинг барчаси иссиқ эҳтирослар натижасида туғилган.

Бироқ соғлом ва совуққон фикрлайдиган кишилар жуда яхши биладики, шу тартиб бўлмаганида қанчалар тушунмовчиликлар келиб чиқарди.

Инсоннинг энг қадрли нарсаси — ҳаёти (тўғри, ундан-да қимматроқ нарсаси бор — номуси. Бироқ унинг тушунчаси ҳар ким учун ҳар хил бўлганлиги, аниқ бир ўлчами, мезони бўлмаганлиги сабабли ҳам бу ҳақда кўпам гапирилмайди). Шунинг учун бунинг устидан давлат томонидан қаттиқ назорат ўрнатилмаса бўлмайди.

Қадимги Римда одамлар сўзга ишонишган. Бироқ ҳатто ўша пайтларда ҳам бир-бирини, давлатни алдаш бор эди. Юлий Цезар ҳокимият тепасига келганидан сўнг аҳолини қайта рўйхатдан ўтказишни амалга оширади ва кўплаб ўлиб кетган одамлар учун давлат хазинасидан нафақа олиш ҳолатларини аниқлайди. Бу қаттиққўл тўрачиликнинг йўқлиги сабабли юз берган. Шундай даврлардаки давлатни алдаш бўлган экан, сўз масъулияти деярли йўқолиб бўлган замонамизни умуман айтмаса ҳам бўлади. Англаисизки, бундай ҳолатда одамлар ўртасида ўзаро ишонч ва тартибни сақлаб туриш учун тўрачилик қанчалар кучли бўлиши лозим?

Тўрачилик азалдан салбий ҳолат сифатида баҳоланиб келган. Ҳатто Буюк Темур ҳам бунга нисбатан нафрат билан қараган. Шунинг учун ҳам у интизомсизларни ёзув ишларига қўйиш тўғрисида маслаҳат берган.

Тўрачилик, албатта, салбий ҳолат. Унинг барча илдизи йўқ, бошқалар ҳисобига кун кўрувчилар ўсимлик ва жонзотлар каби тез урчиб, ривожланиб кетадиган одати бор. Бу эса охир-оқибатда у озиқланаётган ўсимлик, жонзотни ҳалокатга олиб келади.

Бир пайтлар ҳатто Ленин ҳам таъкидлаганди: "Коммунистлар бюрократга айланиб кетди. Бизни айнан шу нарса хароб қилиши мумкин". Ҳақиқатан ҳам хароб қилди. Аслида хизмат кўрсатиш учун яратилган тизим ўзига хизмат қилишларини талаб қила бошлади.

Шу ўринда ҳам инсоннинг айтган гапи ҳаётда бутунлай тескари ифодаланиши мумкинлигини исботлаш мумкин.

Агар ёдингизда бўлса, большевикларнинг бош мақсади жамият бошқарувида давлатнинг аҳамиятини пасайтириш, бора-бора унинг умуман йўққа чиқариш эди. "Нафақат сайланиш, балки ҳар қандай вақтда алмаштирилиши" унинг аҳамиятини тушириб юбориши керак эди. Бироқ ҳаётда эса умуман тескариси бўлди. Ҳаётнинг энг кичик масалаларигача давлатнинг қаттиқ назорати остига олиниши уни улкан бюрократик механизмга айланишига сабаб бўлганди.

Шунинг учун бўлса керак, совет ҳокимияти ва КПСС раҳбарияти мунтазам равишда бюрократияга қарши кураш борасида қарорлар чиқарар, сипоришлар қабул қиларди. Бу тузум Лениннинг башоратига мувофиқ ўзини айнан шу иллат ҳалокатга олиб келишини жуда яхши биларди. Бироқ унга қарши кўрилаётган чоралар кутилган натижа бермади. Ахир бу кишининг ўз қўлини ўзи чопиш ҳақида фармон беришдай мантиқсиз бир ҳол эди-да. Ахир давлат бутун жамиятни ўзининг қаттиқ назорати остига олганди. Бу эса шу бюрократик аппарат орқали амалга ошириларди.

Хуллас, бюрократизм ўз-ўзидан келиб чиққан нарса эмас. Бу инсониятга ишониб бўлмаслигининг маҳсули. Айнан одамнинг ёлғончилиги туфайли ҳам инсоният қоғоз қулига айланиб қолган. Шунинг учун ҳам тўрачилик, бюрократизм нафақат давлат бошқарувининг, балки аввало ахлоқнинг муаммоси.

Шунинг учун ҳам унинг илдизини қуритишнинг имкони йўқ. Тўрачиликни умуман бартараф этиш тўғрисида кўпириб сўзловчилар эса худди коммунистлар каби алдамчилик қилаётган бўлади.

Исмоил ШОМУРОДОВ

Дараклар

ИРОҚДА "РЕЙТЕР" ОПЕРАТОРИ ЎЛДИРИЛДИ

Reuters тарқатган хабарларга кўра, агентликнинг телеоператорларидан бири — фаластинлик Мазен Дана Бағдод четидаги қамоқхона ёнида ўлдирилган.

Бундан аввалроқ мазкур қамоқхонанинг миномётдан ўққа тутилиши оқибатида 6 нафар ироқлик маҳбус ҳалок бўлган ва 59 инсонга оғир тан жароҳати етказилган эди.

Ироқ муваққат ҳукуматини бошқараётган АҚШ маъмурияти вакиллари эса журналистнинг отиб ўлдирилгани ва рўй берган ҳодисанинг синчиклаб ўрганилишини маълум қилишган.

Тахминларга кўра, Бағдод четидаги "Абу Ғариб" қамоқхонасига шанба куни кучкурун ҳужум уюштирилган. Оқибатда Мазен Дана Reuters агентлигининг Ироқ уруши мобайнида ўлдирилган иккинчи журналистига айланди.

Бирмунча муддат олдин Бағдоддаги "Фаластин" меҳмонхонаси ёнида АҚШ танкларидан бирининг ўқи украиналик оператор Тарас Процюкнинг ҳаётига зомин бўлган эди. Умуман олганда, Ироқ уруши туфайли журналистларнинг ҳаёт билан видолашувлари оддий ҳолга айланиб бормоқда. Ҳарбий ҳаракатлар бошланганидан буён 17 нафар журналист машаққатли ва шарафли хизматларини бажариш чоғида ҳалок бўлишган.

Бундан олдинроқ халқаро тинчликпарвар кучлар сафида хизмат қилган даниялик аскар ҳам ҳалок бўлган эди. Дания ҳарбийларига кўра, аскар ироқлик жангарилар билан Басра шаҳри яқинида рўй берган отишмалар натижасида ҳалок бўлган. Дания патруль хизмати Ироққа тегишли юк машинасини текшириш учун тўхтатган маҳал отишма содир бўлган эди.

Бу 400 ҳарбийдан иборат Дания контингентининг биринчи талафоти эканлиги таъкидланмоқда.

ИНДОНЕЗИЯ: ГУМОНДОР ТЕРРОРИСТЛАР ҲИБСГА ОЛИНДИ

Индонезия полицияси томонидан пойтахт Жакартада икки ҳафта бурун кўпорувчилик ҳаракатларини содир этганликда гумон қилинган 10 нафар шахс ҳибсга олинди. Эслатиб ўтамиз, рўй берган портлаш натижасида 12 инсон ҳалок бўлган ва 150 нафар киши қаттиқ яраланган эди.

Индонезия полицияси етакчисига кўра, пойтахтдаги портлаш ҳаракатларини содир этганликда гумон қилинаётган, ўзаро тил бириктириб олган ҳамтовоқларни қидириш ишлари ҳали давом эттирилади.

Шу ўртада шанба куни Таиландда "Жамоа исломия" ташкилотининг раҳбари ҳисобланаётган Ридуан Исомиддин Хамбалий ҳибсга олинган. Мазкур ташкилот ўтган йилнинг октябрь ойида Бали шаҳрида содир этилган кўпорувчилик ҳаракатлари сабабчиси сифатида айбланиб келмоқда. Портлаш натижасида 200 нафардан зиёдроқ инсон оламдан кўз юмган эди.

ЛИБЕРИЯ: ҚЎЗҒОЛОНЧИЛАР БИЛАН КЕЛИШУВ

Либерия ҳукумати исёнкор гуруҳлар бошлиқлари билан мамлакатнинг инсонпарварлик ёрдамига муҳтож бўлган ҳудудларига ҳеч қандай тўсқинликсиз озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб бериш хусусида келишиб олди. Имзоланган битимга кўра, томонлар зудлик билан озиқ-овқат маҳсулотларининг тегишли жойларга эркин ва қарама-қаршиликсиз етказиб берилишини таъминлашлари ва кафолатлашлари шарт.

Исёнкорлар билан Гана пойтахти Аккрада бўлиб ўтган музокаралар чоғида томонлар Либерияда ўрнатилажак янги ҳукуматни ташкил этиш масаласини муҳокама этишди. Қўзғолончи гуруҳ вакиллари мамлакатнинг вице-президенти улардан бири бўлиши кераклигини талаб қилишди. Бу муросага мамлакатнинг вақтинчалик президенти Мозес Бла музокараларни ташлаб чиқиб, Либерияга қўзғолончиларнинг талабларига қарши норозилигини исботлаш мақсадида қайтиб кетганидан сўнг эришилди.

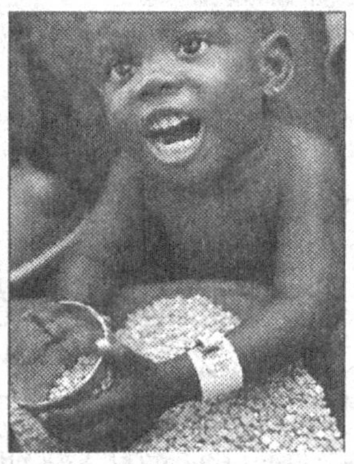

БМТ вакиллари инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш тўғрисидаги келишув, айниқса, катталиги жиҳатдан Либерияда иккинчи ўринда турадиган Бьюкенен шаҳри аҳолисини танг аҳволдан қутқаришига умид билдиришди.

РОССИЯ: МИНГ ДОЛЛАРЛИК ҚИЗАЛОҚ

Москвадаги "Ярославск" вокзалида ярим яшар қизалоғини 1000 (минг) АҚШ долларига пулламоқчи бўлган воронежлик эр-хотин ҳибсга олинди. Бу пул эвазига тошбағир ота-она ўзларига уй сотиб олмоқчи бўлган. Аввалига қора ниятли ота-она чақалоқни ўз уйларида, яъни Воронежда сотиб юбормоқчи бўлишган, аммо бу амалга ошмай қолган. Шундан сўнг улар бу ишни Россия пойтахтида рўёбга чиқаришни мўлжаллашган.

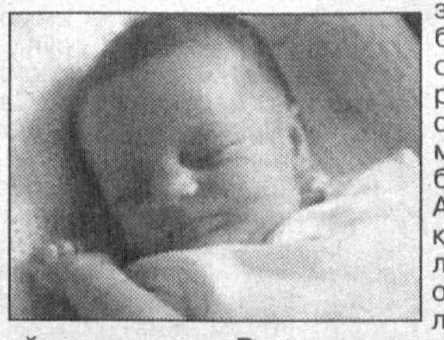

Энг қизиғи, "Ярославск" вокзалида чақалоққа харидор бўлганлардан бири Россия милициясининг штатсиз ходими эди. Бадният она сўралган суммани тахт қилган харидорлари билан алоқа ўрнатиб турган. Шундан сўнг у минг долларни вокзал кассаси ичига кириб санаб олган. Вокзалнинг чиқиш қисмида уларни ҳушёр милиция ходимлари кутиб турарди. Хуллас, содир этилган кабиҳ ҳаракат юзасидан жиноят иши қўзғатилди. Фарзандфуруш ота-онага эса кўпи билан 2 йилдан 5 йилгача озодликдан маҳрум этиш жазоси тайинланиши мумкинлиги айтилади BBC хабарларида. "Болаларни сотишга қарши фаолият тўғрисида"ги Қонунда бу каби пасткаш жиноятни содир этувчиларга бирон-бир оғирроқ жазо чоралари белгиланмаган.

Мурғак чақалоқ эса Тушиндаги болалар шифохонасига юборилган. Врачлар чақалоқнинг ҳаддан ташқари ҳолдан тойганлигини ва аҳволи анча ёмонлигини билдиришган. Яқин орада қизалоқ вақтинчалик болалар уйига жойлаштирилади.

ҒАРБИЙ СОҲИЛ ҲОЗИРЧА ИСРОИЛ ҚЎЛ ОСТИДА ҚОЛМОҚДА

Фаластин мухторияти ва Исроил ҳукумати ўртасида бўлиб ўтган музокаралар чоғида иштирокчилар Иордан дарёсининг ғарбий соҳилида назорат ўрнатишни фаластинликларга олиб бериш тўғрисидаги битимни қайта ишлаб чиқишга ҳаракат қилишди. Тўрт соат давом этган музокаралар якунида Фаластин вакили маълум қилдики, хоҳ душанба, хоҳ сешанба куни бўлсин, Исроил ҳукумати Калькилия ва Иерихон шаҳарларидан ўз ҳарбий қисмларини олиб чиқиб кетиши керак. Шунга қарамасдан томонлар бу борада консультация ишларини давом эттиришга келишиб олишди.

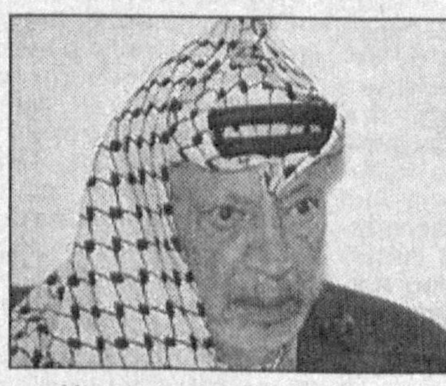

Фаластин Хавфсизлик хизмати етакчиси Муҳаммад Дахлан вакили Элиас Зананьерининг таъкидлашича, муаммонинг бартараф этилиши Исроил томонига боғлиқ. Яъни Исроил Калькилия йўлига ўз ҳарбий бўлинмаларини демонтирация қилишдан воз кечиши керак. "Биз Исроилнинг хатти-ҳаракатларидан буткул норозимиз. Бу Муҳаммад Дахлан ва Исроил Мудофаа вазири Шаул Мофазлар ўртасида имзоланган келишувга зид келади", деб қўшиб қўйди Зананьери.

Эслатиб ўтамиз, ўтган ҳафта жума куни Дахлан ва Мофаз Ғарбий соҳил бўйидаги 5 та аҳоли пунктини фаластинликлар назорати остига ўтказиш тўғрисида келишиб олишган эди. Бу ҳафтада эса Калькилия ва Иерихон, кейинроқ эса Тулькарм ва Рамаллоҳ аҳоли пунктлари Фаластин назорати остига ўтказилиши керак. Лекин ҳозирча бу келишув шартлари бажарилмаётир. Яъни Ғарбий соҳил назорати ҳозирча Исроил томонида. Бундан норози бўлган Фаластин мухторияти раҳбари Ёсир Арофат Исроил "Йўл харитаси" битимига амал қилмаётганини маълум қилган. Эслатиб ўтамиз, "Йўл харитаси" 3 босқичдан иборат битим бўлиб, 2 йил давомида Фаластин-Исроил ўртасидаги ҳудудий муаммоларни ҳал этиш мақсадида имзоланган.

САУДИЯ: ТЕРРОРИЗМНИ ҚОРАЛОВЧИ ФАТВО

Саудия Арабистони Мусулмонлари олий Кенгаши терроризмни қораловчи муҳим ҳужжатни имзолади. Аввалига "фатво" деб аталган мазкур ҳужжат ислом экстремистларининг турли давлатларда амалга ошираётган кўпорувчилик ҳаракатларини ниқоблаш, асослаш мақсадида кенг ишлатилаётган "Жиҳод" атамасининг асл мазмунини ифодалайди, ундан ўзларининг ғаразли ниятларини амалга оширишда фойдаланаётганларни қаттиқ қоралайди.

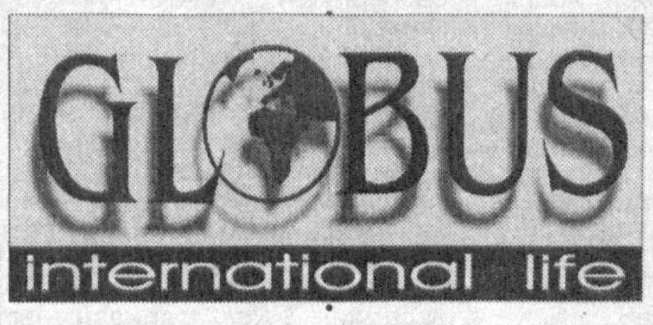

Мусулмонлар олий Кенгаши вакилларига кўра, портлатиш ва қотиллик каби кўпорувчилик ҳаракатлари ўта хавфли жиноят турларига киради. Уларнинг таъкидлашича, кўпорувчилик ҳаракатларини содир этаётган шахсларнинг фаолияти шариат қонун-қоидаларига умуман тўғри келмайди ҳамда бундай жоҳил инсонлар қаттиқ янглишаётган ҳисобланади.

"Бу каби хатти-ҳаракатлар жиҳод билан умуман боғлиқ эмас. Улар ҳатто жиҳоднинг асл мазмунини, у ўзи нима эканлигини аниқ билишмайди", деб баёнот берган Саудия Арабистони Мусулмонлари олий Кенгаши.

Саудия Арабистони томонидан бундай аниқ қадам анчадан бери кутилаётган эди. 2001 йил 11 сентябрда Жаҳон савдо маркази ва Пентагонга самолётлар ёрдамида уюштирилган жиноятнинг 19 ижрочисидан 15 нафари Саудия Арабистони фуқаролари эканлиги тахмин қилинаётган эди.

Ислом оламида энг етакчи давлатлардан бири бўлган Саудия Арабистонига дунёга машҳур "Ал-Қоида" террорчилик ташкилотининг илдизини қуритиш учун мунтазам босимлар ўтказиб келинаётган эди. Бундай босимлар шу йилнинг май ойида Ар-Риёд шаҳрининг хорижликлар истиқомат қиладиган қисмига портловчи моддалар ортилган юк машиналари бостириб киргандан бери ўтказиб келиняпти. Бундан ташқари, мазкур муаммо АҚШ Конгрессининг 2001 йилда содир этилган террорчилик ҳаракатлари сабаблари ҳақидаги ҳисоботи чоп этилгандан кейин анча долзарб бўлиб қолди.

Шундан бери жаҳон матбуотида Саудия Арабистони ва АҚШ ўртасида юзага келган ихтилофлар ҳақида бонг урилмоқда.

Интернет хабарлари асосида
Мирза ҲАМДАМ ҳозирлади

ОАВда

«ХАВФСИЗЛИК ХИЗМАТИ ХЎЖАЛИК ҲИСОБИДА»

ёки Туркманистон президентининг яна бир "ноу-хау"си

Сарлавҳада баён этилган тажриба ҳеч бир замонда содир бўлмаган. Негаки, ҳар қандай давлат раҳбари бир мантиқни яхши англаган ва англайди: махсус хизматларни давлат томонидан етарли даражада молиявий таъминлаш орқалигина давлат сирини сақлаш кафолатланиши мумкин.

Туркманистон Миллий хавфсизлик вазирлиги собиқ ходими Ўрол Дурдиевнинг камина билан учинчи бир мамлакатда учрашувда айтган ошкора гаплари шуни тасдиқлайдики, хўжалик ҳисобига ўтган "чакмон ва ханжарли рицарлар" яна бир даромад манбаини топган. Бу интервью ҳисобидан тушадиган гонорардир. Агар Туркманистон махсус хизматларининг асосий "кредитор"лари журналистлар бўлганда, бу ҳолга мазахомуз воқеа сифатида қараш мумкин эди. Аммо асосий "кредитор"лар журналистлар эмас, балки террорчилар ва наркомафия тўдабошилари экани жуда жиддий ҳол. Бу бутун жаҳон ҳамжамияти хавфсизлигига таҳдид солади.

Ўрол Дурдиевнинг айтишича, ҳаммаси 1998 йилда, мамлакат ҳуқуқ-тартибот ва хавфсизлик идоралари раҳбарларининг кенгашидан бошланган. Ўшанда Туркманбоши Миллий хавфсизлик вазирлиги ва чегара хизмати вакилларини "Туркман халқининг текинхўрлари", деб атаган ва уларни ҳар қандай йўл билан бўлса-да, пул топишга чорлаган. Бу вақтда милиция ва махсус хизмат вакиллари мамлакатдаги фоҳишабозлик ва жиноятчилик устидан тўла "назорат" ўрнатиб улгурган эди. Галдаги иш пул топишнинг янада хавфлироқ манбалари – қурол-яроғ савдоси ва наркомафияни "оталиққа олиш" эди.

Юқорида айтилган даромад манбаларини ўзлаштириш қийин кечди. Негаки, қурол-яроғ савдосини Мудофаа вазирлиги аллақачон ўз қарамоғига олган, милиция эса наркобаронларнинг сахий чўнтакларидан доимо баҳраманд эди. Аммо Собиқ Шўролар Иттифоқидан мерос қолган кучли ташқи агентура тармоғи вазирлик курсиларини банд этиб турган катта погонли ўғриларнинг интеграциялашуви учун асос бўлди.

Хусусан, Афғонистонда аксилтеррор операцияларини амалга ошириш чоғида мазкур мамлакатда совет ҳарбий техникаси бениҳоя кўплиги америкаликларни ҳайратга солди. Бу совет армиясидан қолган мерос экани ҳақиқатга тўғри келмайди. Негаки, бу ҳарбий техниканинг аксарияти деярли янги ва жанговар ҳолатда. Совет қўшинлари эса Афғонистондан 1989 йилда олиб чиқиб кетилган. Туркманистон Миллий хавфсизлик вазирлиги собиқ ходимининг ҳикояси бу ҳарбий арсеналнинг толиблар томонига қандай ўтиб қолгани билан боғлиқ масалани ойдинлаштиради.

Шундай қилиб, толибларга ҳарбий самолёт ва бошқа техникаларни сотиш бўйича келишувларнинг асосий қисми Туркманбошининг Мудофаа вазирлигидаги хос вакили орқали амалга оширилган. Ўз-ўзидан аёнки, бундай савдо орқали Туркманбоши мамлакатнинг жанубий чегаралари дахлсизлигини "сотиб олган" ва айни баробарида ўзи ҳам мўмайгина пул ишлаган.

Қашшоқ ва хароб халқдан олинган фойдадан тўймаган катта босснинг иштаҳасини бу даромад қониқтирмади. Шундай бир шароитда, Миллий хавфсизлик вазирлиги толибларга бирварақайига 300 дона ҳарбий техникани сотиш бўйича келишувга эришади. Афғонистон орқали трансмиллий газ қувурини ётқизиш учун хавфсиз шароит айнан шу ҳарбий техника орқали таъминланиши керак бўлган.

Дастлаб ҳаммаси қонуний ва рисоладагидай ташкил этилган: ўзаро ҳарбий-техник ҳамкорлик доирасида Туркманистон мазкур техникаларни Покистонга етказиб беради. Ҳақиқатда эса мол толибларнинг қўлига бориб тушган ва бунинг учун улар Туркманбошига нақд наркодолларда ҳақ тўлашган.

Аммо қурол-яроғ савдоси ва нефт маҳсулотлари контрабандасидан олинадиган фойда "Туркман халқининг отаси" шахсан назорат қиладиган наркотрафик даромадининг олдида чикора. Суҳбатдошимизнинг айтишича, Миллий хавфсизлик вазирлиги биринчи бўлими ходими, Туркманистоннинг Афғонистондаги консули Соли Эшонқулиев ва мазкур дипломатия ваколатхонаси маслаҳатчиси Ёзикули Туркманистондаги ҳукмрон кланга яқин одамлардандир. Иккинчи халқада эса Туркманистон-Афғонистон чегарасидаги каналларнинг эгалари сифатида Хавфсизлик вазирлиги Керкин шаҳар бўлимининг собиқ бошлиқ ўринбосари Авез, шунингдек мазкур вазирлик Лебап бошқармаси ходими Қурбон (Ёзикулининг акаси) ва Керкин чегара хизмати командири Бешим ўтиради.

11 сентябр воқеалари бу бизнесга жуда қаттиқ салбий таъсир кўрсатди. Айтишларича, Туркманбоши аламига чидай олмасдан ушбу кунни ҳатто миллий мотам куни деб эълон қилишига бир баҳя қолган. Туркманбоши ўйлаган мантиқ бўйича, агар шундай қилинса, янкилар бу қарорни туркманлар доҳийсининг америкаликларга ҳамдардлиги сифатида қабул қилади, Туркманбоши эса ўзлаштира олмаган ҳамёнлари учун аза тутади. Лекин сал ўтмай, у тушунганки, маҳаллий криминал бундай қарорни "пахан"нинг ожизлиги сифатида баҳолаши ва тахт курсиси лиқиллаб қолиши мумкин. Шу тариқа, амалдаги наркобаронларнинг пўстагини қоқиб қўйишга қарор қилинган.

Шоҳ амри вожиб. 2002 йилнинг декабрида Келиф чегара ҳудудида Авез афғон дала командири Қурбондурдидан берилаётган чўталнинг чўғини оширишни талаб қилади. Гап шунда эдики, Қурбондурди афғонлар кўмагида Туркманистоннинг "46-орол" деб аталадиган жойида кўкнори етиштирарди. Маълумотларга кўра, ушбу жойда йилига 200 минг кўкнори чаноғи етиштирилган.

Наркобарон чўтал ҳажмини оширишни кескин рад этгач, 2003 йилнинг бошида бир йўла 23 нафар афғонистонлик наркоқуллар мамлакатдан чиқариб юборилган. Аммо бу ҳол Турманбоши кутилмаганда инсофга кириб қолганини кўрсатмайди. Чақирилмаган меҳмонлардан тортиб олинган 5 та автомат ва 2 дона тўппонча, шунингдек, 30 минг кўкнори чаноғи ҳеч қаерга топширилгани йўқ, балки босснинг шотирлари томонидан ўзлаштирилди, холос.

Вақти келиб афғонистонлик "ҳамкасблар" учун мулойимгина бўлишдан бошқа чора қолмайди. Негаки, уларнинг ҳаром пулларини ювиш ҳамда Испания, Кипр ва Европадаги бошқа мамлакатларнинг банкларига йўллаш муаммоси айнан туркман наркобаронларининг кўмагида амалга оширилмоқда. Афғон наркобаронларининг аҳволи ҳавас қилгулик эмас. Масалан, афғон наркобаронлари Туркманистон махсус хизматларининг сиқуви остида Туркманбошининг арзанда ўғли Мадрид казиносида ютқизган миллионларни тўлашга мажбур бўлган эди.

Ўрол Дурдиев ўз сўзлари ниҳоясида шуни таъкидладики, бу сирларни очишдан мақсад фақат гонорар ишлаш эмас, балки бундай бошбошдоқликка дунё эътиборини жалб этишдир. Эҳтимол, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ёки бошқа ташкилотлар бу ҳолга барҳам бериши мумкиндир. Акс ҳолда Сапармуроднинг доноларча бошқаруви остида Туркманистон наркотиклар гирдоби остида қолади. Бу "саратон шиши"нинг яралари дунё бўйлаб тарқалаверади.

Амангелди ЭСЕНОВ
Centrasia.ru Интернет сайтидан олинди (17 август, 2003)

Рақам

● ***Саудия Арабистонининг биринчи қироли Абдул Азиз ибн Сауд бўлиб, у 1932 йилдан 1953 йилгача ҳукмронлик қилган. Унинг расман тасдиқланган 17 та хотинидан биттаси "биринчи хотин" унвонига эга бўлган. Ҳозирги кунда қирол сулоласига турли даражада қариндош бўлган 5 мингга яқин эркак бор. Мамлакатда барча юқори лавозимларни ушбу сулола вакиллари бўлишиб олишган.***

● ***Малайзия Осиёдаги монарх томонидан бошқариладиган давлатлардан бири. Мамлакат қироли***

БУНИ ОСИЁ ДЕЙДИЛАР...

тўққиз штат султонлари орасидан ҳар беш йилда сайланади. Монархнинг тўла унвони мана бундай: Дули Янг Маха Мулиа Шри Падука Багинда Янг Ди Пертуан Агунг. Малай тилида бу "Олий ҳукмдор жаноби олийлари" деган маънони билдиради.

● ***Хитой иероглиф ёзувида 50 мингдан ортиқ белги бўлиб, уларнинг 7 мингтаси одатда кўп ишлатилади. Бошланғич мактабни битирувчи 3,5 минг белгини билиши зарур. Бу тилдаги ҳар бир сўз маълум мусиқа оҳангида талаффуз этилади ва мусиқа оҳангига қараб сўзлар турлича маъноларни билдиради. Масалан, "ма" бўғини биринчи оҳангда талаффуз қилинса, "она", иккинчи оҳангда талаффуз қилинса, "каноп", учинчи оҳангда эса "ҳақорат қилмоқ" маъносини англатади.***

● ***Ҳиндистон аҳолиси йилига 1,5-2 кг гўшт истеъмол қилади. Бунга сабаб маҳсулдор чорвачиликнинг йўқлиги эмас, балки индуизм диний қарашларининг таъсиридир. Бу дин вегетерианлик, яъни гўшт истеъмол қилмасликни қўллаб-қувватлайди, овқатга мол гўштини ишлатиш ва сигир сўйишни ман этади. Индуизм ақидаларига биноан, ҳинд деҳқони қариб қолган молни сўймайди, балки... шунчаки ҳовлисидан ҳайдаб юборади. Натижада миллионлаб оч "муқаддас" сигирлар шаҳар кўчалари бўйлаб дайдиб юриб, ҳаракатга халал беради, экинларни пайҳон қилади...***

● ***Японияннинг давлат тузуми 1947 йилда Конституция қабул қилингунга қадар мутлоқ монархия эди, яъни давлат раҳбари — император чекланмаган ваколатга эга ҳисобланарди. 1947 йилда мутлоқ монархия бекор қилинди. Гарчанд асосий ваколатлар мамлакат бош вазирга берилган бўлса-да, император Акихито рамзий маънода давлат бошлиғи сифатида қолдирилди.***

● ***Шарқий ва жануби-шарқий Осиёнинг ҳар бир аҳолиси йилига ўрта ҳисобда 100-300 кг гуруч истеъмол қилади. Уларнинг озиқ-овқат рационида калориянинг тўртдан уч қисми гуручга тўғри келади. Бу эса шарқий осиёликлар нонуштада ҳам, пешинда ҳам, кечқурун ҳам гуручли таом тановул қилишади, деганидир. Таққослаб кўринг: европаликлар йилига 1 кг дан 10 кг гача гуруч истеъмол қилади.***

● ***Бангладеш жаҳон мамлакатлари орасида майдонига кўра 87-ўринда, аҳолиси сонига кўра эса 8-ўринда туради. Пасттекисликда жойлашган бу мамлакатда аҳоли зичлиги 1 км кв. га 800 кишидан ортади. Айрим ҳудудларда бу кўрсаткич 2000 кишига ҳам етади. Дунёдаги аҳолиси энг сийрак жойлашган давлатлардан бир Монголияда эса 1 км кв. га аранг бир киши тўғри келади. Ана шунақа.***

С. САЛИМ тайёрлади

БОШ ТАМОЙИЛ

- тамойилларнинг йўқлиги

Осиёда қоғоздан ясалган варраклар учириш жуда кенг тарқалган. Тартибга кўра учирилган варракнинг олисларга уча олиши, уни учирган кишининг шамол оқимини тута билиш қобилиятига боғлиқ.

Айнан шу тамойилни Осиё минтақасининг баъзи бир сиёсатчилари вазиятга қараб ўзларининг ташқи ва ички сиёсат доктриналарида ҳаётга татбиқ этишга уринмоқдалар. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун яқинда Ироқда халқаро коалиция кучларининг ҳарбий амалиётлари билан боғлиқ бўлган мисолни келтириш мумкин. Ушбу ҳарбий амалиётларни дунёнинг кўплаб давлатлари бир овоздан қўллаб-қувватлади. Баъзи мамлакатлар эса, Саддам Хусайн тузумига қарши ҳарбий кучларнинг қўлланилишини қатъиян қоралаб чиқдилар. Уларнинг бир қисми ҳатто амалиётлар муваффақият билан тугаб, Ироқ диктаторининг террорчилик тизими бартараф қилингач ҳам ўз фикрларини ўзгартирмадилар.

Бунга мисол тариқасида Қирғизистонни келтириш мумкин. Ироққа қарши аксилтеррор хатти-ҳаракатларининг бошланиши арафасида 2003 йилнинг 12 февралида Бишкекда ўтказилган брифингда Қирғизистон Ташқи ишлар вазири А. Айтматов АҚШга қарши коалициянинг ушбу араб мамлакатига нисбатан куч ишлатишни рад этиш тўғрисидаги фикрини қўллаб-қувватлар экан, расмий Бишкек "Ироқ муаммосини тинч йўл билан ҳал этишда Россия, ГФР ва Франциянинг конструктив ёндашувини юқори баҳолайди", деб таъкидлайди.

Ироқда ҳарбий ҳаракатлар бошланган бир пайтда, Қирғизистонда АҚШ коалициясининг ҳарбий кучлари ҳаракатини айблаш кампаниясига очиқдан-очиқ шароит яратилди. Хусусан, Қирғизистон раҳбарларига итоаткор қонун чиқарувчи Жогорку Кенешининг жаҳон парламентларига йўллаган мактубида "деструктив кучларнинг зўравонлик билан жамият тараққиёти йўлини ўзларининг тасаввурлари орқали жаҳон ҳамжамиятига мажбуран сингдириши билан боғлиқ фаолиятларини кенгайтиришлари депутатларни чуқур ташвишга солмоқда", "АҚШ ва Буюк Британия халқаро ҳуқуқнинг асосий тамойилларини қўпол бузишди" ва бошқа шу каби сатрлар келтирилган.

Коалициянинг шаклланиш жараёни ниҳоясига етгандан сўнг, Бишкек расмий баёнотларининг мазмуни бирдан ўзгарди. Шу йилнинг 8 апрелида Бишкекда ўтказилган матбуот анжуманида А. Айтматов: "АҚШ Қирғизистоннинг ишончли ва стратегик ҳамкори бўлиб қолади. Мамлакатларимиз ўзаро муносабатларда ўта юқори даражага эришди ва ишончли сиёсий мулоқот вужудга келди", деб баёнот берди.

Шу ерда таъкидлаш жоизки, Қирғизистон мавқеи ташқи сиёсатнинг у ёки бу асосий масалалари бўйича, одатдагидек, жаҳоннинг қудратли кучлари марказлари оралиғида гоҳ у томонга, гоҳ бу томонга оғиш тактикасига асослангандир. Умуман, ушбу ташқи сиёсат, бир томондан, Россия билан стратегик ҳамкорлик, Коллектив хавфсизлик тўғрисидаги шартномага аъзолик ҳамда ХХР билан мустаҳкам муносабатларга боғлиқ бўлса, иккинчи томондан, Қирғизистон АҚШ билан алоқаларни йўқотмасликка интилмоқда.

Бундай "оғувчи шоқул" сиёсатини тушуниш мураккаб эмас. Беш миллионли аҳоли яшайдиган Қирғизистон хом ашё ресурсларга бой бўлмаган, ишлаб чиқариш саноати кам ривожланган, маданий-тарихий меросларга эга бўлмаган бир давлатдир. Бошига мустақиллик қуши қўнганда, мамлакат мустақил ривожланишга тайёр эмаслиги аён бўлди. Ўзини худди "Осиёнинг энг мустақил ва прогрессив президенти" раҳбарлигидаги "Марказий Осиёнинг етакчи демократик давлати" сифатида кўрсатишга уриниш, аслида ҳақиқий уйдирма бўлиб чиқди.

Қирғиз демократияси аслида қирғизлар учун нима берди? Авваламбор Қирғизистон халқининг турмуш даражаси ўта оғир таңгликка учради. Мустақил ривожланиш йилларида соғлиқни сақлаш ва маориф тизими, айниқса, қишлоқ жойларда амалда тўлиқ издан чиқди. Мамлакатдаги ишсизлик 77 фоизга етди. Мамлакатда ҳеч ким ишламайди деса ҳам бўлади. Ялпи қашшоқлик туфайли одамлар ноиложликдан қаровсиз ётган ҳар қандай нарсани ўғирлашмоқда. Яқинда ҳатто бутун бир бошли Жалолобод вилояти электрсиз қолди. Бошқа мамлакатлар учун одатдан ташқари, лекин Қирғизистон учун одатий бўлиб қолган бу вазиятнинг содир этилиш сабаби Курунсай гидроэлектростанциясидаги электр симларининг бир кечанинг ўзида кесиб кетилганидир. Айнан шу пайтда Бишкек марказидан шоир Жомарт Боконбаев ва қизил комиссар Фрунзеларнинг бронзадан қуйилган ҳайкаллари йўқолди. Сабаби уларнинг рангли металдан ясалганидир.

Шу ерда бир савол туғилади: "Қирғиз демократияси Қирғизистон учун нима берди?" Шарҳловчиларнинг фикрича, аввалambor мамлакатдаги барча давлат мулкларининг Акаев уруғ-аймоқлари томонидан хусусийлаштирилишини берди. Қолган маҳаллий гуруҳларга майда- чуйдалар тегди. Маълумки, Акаев Кемин туманидаги "Қизил байроқ" деб аталувчи колхозда туғилган бўлиб, сарибағиш от ўғриларининг кичкина бир қабиласидан Қирғизистонда ҳокимият тепасига чиққан вакилидир.

Янги қабул қилинган қонунга асосан, собиқ президент нафақаси амалдаги давлат раҳбари маошининг 75 % ини ташкил этади. У, шунингдек, квартира ва давлат дала ҳовли ҳамда бепул тиббий хизмат, бир умрга шахсий фойдаланиш учун автомобил ва ҳайдовчи билан таъминланади. Ҳисоб-китобларга қараганда, ушбу хайрия амаллари қирғиз солиқ тўловчилари учун ҳар йили 60 минг долларга тушар экан. Буларнинг барчаси мамлакат аҳолисининг 80 % қашшоқлашаётган, ўқитувчи ва врачлар маошсиз яшаётган бир пайтда содир этилмоқда.

Бугунги кунда Қирғизистон раҳбарияти қаердан ва қандай йўллар билан навбатдаги молиявий луқмани олишдек мураккаб муаммо олдида турибди.

Вужудга келган бу вазиятда Қирғизистон раҳбариятига халқаро сиёсий кучлар ўртасида сиёсий оғишувчи тамойилини ўтказишдан ўзга амал қолмади. Ироқдаги АҚШ ҳарбий коалициясига қарши томонга сакраш, сўнгра қарама-қарши томонни қўллаб-қувватлаш, "Манас"да АҚШ ҳарбий базасини, кейин эса Қирғизистон пойтахти яқинида Россия базасини очишга розилик бериш шулар жумласидандир.

Бугунги кунда Қирғизистон сиёсий раҳбарларининг бош тамойили, аввало, ҳар қандай сиёсий тамойилларнинг йўқлигидир. Бу эса Қирғизистон раҳбариятининг мантиқсиз қадамларининг мақсадларини намоён қилмоқда – унисининг ҳам, бунисининг ҳам кўнглини олиш, натижада эса, давлат тизимидаги сараланган зотларнинг янада гуллаб-яшнашига ва аксарият қирғиз халқининг қашшоқлашишига олиб келувчи навбатдаги молиявий мададга эга бўлишдир.

Владимир ДУБОВ,
сиёсий шарҳловчи, Москва "Навигатор" сайтидан қисқартириб олинди

Қиёс

НАЗОРАТДАН АЙЛАНАЙ

Телевизорда ҳозирги кунда тез-тез кўрсатиладиган "Назорат дафтари" ҳақидаги рекламани кўриб бир пайтлар озгина бўлса ҳам назорат органларига алоқаси бўлган бир акахонимизнинг қуйидаги ҳикояси ёдимга тушди. Воқеа бундан ўн беш-йигирма йилларча бурун, ҳали мустақиллик ҳақида уйқусида ҳам орзу қилиш кўпчиликка қўрқинчли тушдай туюлган пайтларда бўлиб ўтган экан. Келинг, воқеани ўша кишининг тилидан ҳикоя қилиб бера қолай:

"... Ўша пайтларда киши онгига таъсир қилиш диалектик материализмга ёт бўлгани учун бир журналда маълум бир ирода йўналиши билан умуман бегона бир одамни ўз измига бўйсундириш ҳақида ўйлаб қолдим ва бунга ўзим ҳам ишонганимдан, ўртоқларим билан учрашганда ушбу мақола ҳақида сўз очдим. Ўртоқларим сув кўргандагина этик ечадиганлардан бўлганликлари учун, гапларимдан кулишди ва бу баттар иштиёқимни оширди. Мен йигитлар билан гаров ўйнаб, бизни биров танимайдиган-билмайдиган жойга бориб, тажриба ўтказиб келишни таклиф қилдим. Нимадан гаров ўйнаганимиз ҳозир эсимда йўғ-у, қўшни вилоятдаги бир туман марказига қараб жўнадик. Айни тушлик пайти бўлганлигидан, туман автовокзалидаги чойхона олди гавжум, кабобпазнинг ҳам, сомсапазнинг ҳам, ошпазнинг ҳам олди тирбанд. Бу ерда кўзланган тажрибани ўтказиш, ўтказишданам унинг мен учун ижобий якунланишидан кўнглимни узган ҳолда, ҳа энди, гаровни ютқаздим, бир-икки ҳафта тилим қисиқ бўлиб юрсам-юрибман-да, деган ўйда ўртоқларимга биринг сомсага навбат ол, биринг кабобга тур, биринг чойнак топ, дея ўзим қўлимни чайиб олай деган фикрда, чойхонанинг ичига кран чаноғини излаб кирдим.

Ичкарида бир келинчак супрада хамирни ёйиб, чаққонлик билан сомса тайёрлаётган экан, менга кўзи тушиб: "Бу ёққа кириш мумкин эмас, қани чиқиб кетинг-чи!" дея чинқириб юборди. Мен: "Қўлимни чайиб олсам, девдим", дея имо-ишора қилдим. Келинчак баттар тутоқиб, ўқлови билан урадигандек: "Айтдим-ку, мумкин эмас деб!" дея баттар жазавага тушди.

Шу пайт ён тарафдаги хоначанинг кишининг елкасидан келадиган пастаккина эшикчасидан бир киши энгашиб чиқиб келди. Қаддини тиклаганда мен унинг олдида ёш боладай бўлиб қолдим. Эркак жуда басавлат бўлиб, қора тўнда нақ алпомиш суратида эди. "Нима гап?!" деди эркак тепамга бостириб келиб.

Мен: "Тажриба ўтказмай ўлай, ўртоқларимнинг олдида роса шарманда бўладиганга ўхшайман" дея ичимдан қиринди ўтса-да, сиртимда билдирмай олдинга қўл узатиб, эркакнинг чопонидан ушлаб: "Бу нима?!" деб дағдаға қилдим. Алпомишкелбат эркакнинг авзойи ўзгариб: "Бу-бу-бу, чочопон!" деди. "Кўриб турибман чопонлигини! Нимага иш вақтида оқ халатдамас, чопондасиз?!" дедим ва келинчакка ишора қилдим. Булар ким?! Ташқарида кабобу сомсалар қилишга ким рухсат берди?! Ош-чи, ош?! Чойхонада нималаргина сотилишини ё билмайсизми?!" дедим овозимни баландлатиб. Овозим кўтарилган сари алпомишдек акамизнинг бўйни эгилиб, икки қўли кўксига мингашди: "Акажон, булар келиним. Ошда катта ўғлим, кабобда кичкина ўғлим, сомсада ўртанчаси! Бир пиёла чой ичайлик, юринг, ичкарига киринг!"

Мен энди анча ўзимни тутиб олгандим: "Мен бир ўзим-масман. Битта бригада билан келганмиз. Ҳозир улар проба олиш учун навбатда туришибди!" дедим акамизга. "Э, айтинг уларниям!" деди чойхоначи акамиз ва тўнининг устида белигача зўрға келадиган оқ халатни кийиб олди. Мен ташқарига чиқиб, турли егуликлар учун навбатда турганларни чақирдим ва ўша кичкина эшикчадан ичкарига кирдик. Чойхоначининг ўзи кичкина ва пастак эшикчадан ёш боладай кириб чиққунча бир зумда дастурхон тузаб, узун-қисқа шишаларга тўлдирди. Навбатда туриб ололмаган қайноққина сомсалар, кабоблар, ошлар бирин-кетин келаверди. Алпомишдеек акамиз бир четда қўлини қовуштириб турибди. "Ака, келинг биз билан ўтиринг!" деб манзират қилдим. Чойхоначи:" "Бемалол, бемалол!" деб эгилганича эшикдан гум бўлди. Биз қорнимизга сиққанича еб, ичиб бўлгач, чойхоначини чақирдим. "Энди, ака, бугун майли, бир пиширган нарсаларингизни сотиб бўлинг-да, дарров қозону қўраларни кўздан йўқотинг! Ўринларини текислаб асфальтлатинг. Чойхонада фақат чой, нон, қанд ё шакар бўлсин, новвот ҳам мумкинамас! Укдингизми?!" деб сўрадим. "Энди, укажон, оз бўлсаям кўп ўрнида кўрасизлар, борини йиғиштириб чиқдим!" деди чойхоначи қўлини кўксидан узмай.

"Бизни ёш бола деяпсизми?! Бунингизни олиб қўйинг! Яна шунча қўшиб, эртага идорага ўтинг!" дедим ўртоқларимга кўз қисиб. "Идораларинг қаерда?!" деди чойхоначи ишонқирамай пакетни қўлига олиб. "Туман бошқармасига телефон қилсангиз, комиссия қаердан келганлигини айтишади! Ҳозир бутун туманни босишган! Аввал яхшилаб суриштириб, кейин оборинг. Тағин бошқа бригаданинг одамларига бериб қўйманг, хўпми?!" дедим салмоқлаб. Чойхоначи пулли пакетни олиб чиқиб кетганидан кейин, йигитлар еган-ичганимизнинг тахминий баҳосини келишиб, ўшанча пулни дастурхоннинг бир четига қистирганча жойимиздан қўзғалдик. Тажриба охирига етган эди. Орадан бир ҳафта ўтиб, қизиққанимдан яна ўша туман автовокзалига бордим ва чойхона олдига назар ташладим. На бир таом, на бир гавжум одам. Чойхонадаги столларда саноқлигина мижоз нонни шакар чой билан ичиб ўтирарди..."

Мана сизга назорат! Чойхоначи ҳатто ҳужжат талаб қилишни ҳам хаёлига келтирмади. Миллий таомларни чойхонадан ажратиб ташлаган собиқ шўролар тузуми қаёқдаю бугунги кунда тадбиркорликни олқишлаётган, уни турли "қалбаки" назоратчилардан ҳимоя қилаётган мустақиллик қаёқда?! Ўзингиз хулоса чиқариб олаверинг.

Оллоёр БЕГАЛИЕВ,
Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

Mustaqil gazeta HURRIYAT

Тилсим

ҚИРЧИЛЛАМА ҚИРҚ ЁШ СИРЛАРИ

Валлоҳ, етди менинг ҳам галим,
Шарт гувраниб ўрнимдан турдим:
Кетмай туриб қарғалар ҳали,
Қалдирғочлар келганин кўрдим!

Аъзам ЎКТАМ
"Қирқинчи баҳор" китобидан

Бир тенгдошимни туғилган куни билан табрикласам, афти бужмайди.

– Бу ёшда табрикка ҳожат йўқлигини билмайсизми?! – энсаси қотиб сўради у. – Азалдан ақлирасо одамлар бу ёшда жуда эҳтиёткор бўлганлар. Ўша сонни тилга ҳам олмаганлар. Ахир, ҳар гапга фаришта омин дейди, ҳадеб "қирқ" деяверган одамнинг умр ипи бевақт қирқилиб қолиши ҳеч гапмас...

– Шу гапларга ишонасизми? – ҳайрон қолганимни яширмадим. – Наҳот...

– Ишонмаслигингиз мумкин, – таъна қилди дўстим. – Собиқ мафкура сизу бизни ҳеч нарсага ишонмайдиган қилиб қўйганди... Жилла қурриса, бир нарсани ўйлаб кўринг; ақл машъали ила оламни кашф этган бобокалонларимиз бирор масалада адашмаганлар-ку! Ишонсак-ишонмасак, аждодлардан мерос қолган ўша одатлар ҳақида жиддийроқ ўйлаб кўрсак бўлармиди!.. – у сўзини изоҳлашга уринди. – Инсон умрининг "хавфли ўтиш" даври шу ёш эканлигини аждодлар яхши билганлар...

Бул тоифа яна бир кишидан ёшини сўрасам, "қирқ" сўзини тилга олишни ҳам истамай, шундоқ деган: "Тўққиз кам эллик!.."

Хўш, қирқ ёшнинг нима сиру синоати бор?

Бу ёшда туғилган кунни атай нишонламаганлар нимага эришади?

Ирим-сиримларга мутлақо ишонмайдиган устозларимдан бири бу гапга роса кулди. Бир пайтлар у "Қирқ ёш сири"га бағишланган мақола ўқиганини айтиб берди. Тор доирадаги кишиларга мўлжалланган мақоланинг қисқача мазмуни шуки, эркаклар организмида айнан қирқ ёшида антиқа ўзгаришлар юз бераркан. (Демак, тиббий мавзуда мақолалар ёритаётган мутахассислар бу ҳақда бироз изланиб кўрсалар, нур устига аъло нур бўларкан!)

Биз ўзгалар фикрини ҳам эътибор билан тинглашимиз лозим.

Азал-азалдан одамларни ҳайратга солиб келаётган мўъжизалар тилсимини ўрганишга ҳаракат қилсак, фойдадан холи бўлмайди. Негаки, "майда-чуйда"дек кўрнадиган кўплаб одат, удумлар замирида улкан сиру-синоат борлигини англаб ҳайратга тушганмиз. Илоҳий мўъжизалар тилсимини англашга кўп вақт керак...

Дейлик, қирқ сони эҳтимол илоҳийдир?

Бу жумбоқ сон билан боғлиқ ҳикматлар, тилсимотлар, мақоллар, маталлар ҳақида кўп эшитганмиз. Бир бошдан таҳлил қиладиган бўлсак, бошқа сонлар замирида ҳам ажиб маънолар кашф этиш мумкин.

Қаранг, ўттиз деган сўзнинг ўзагида "ўт!" бор. Ўт – олов, демак! Бу ёшда одам чиндан ҳам ўт-олов бўлиши табиий.

Элликда – "эл!" бор. ЭЛ+ЛИК бўлишдан ҳам улканроқ бахт борми инсон учун! Бу ёшда одам чинакам эл бўлади, элига бел бўлади.

Олтмишда – "ол!" деганлари бағоят ажойиб! Одам оладиганини кўпроқ ана шу ёшгача оларкан. Қарилик пенсияси ҳам айнан шу ёшда берилади. Олтмиш йил яшаб, ҳаётдан ҳеч нарса ололмаган инсон, демак, ҳеч нарсага эришмабди... Пайғамбаримиз Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васалламнинг амалларини ҳадис, деймиз. Яъни, мусулмонлар учун ибрат мактаби. Ул мўътабар зот олтмиш уч ёшларида қазо қилганлар. Шул муборак ёшга етган айрим диндорлар "таркидунё" қилишгани ҳақида эшитганмиз. Шу ёшга етганлар, албатта, шукрона қилишлари бежиз эмас.

Пайғамбаримизга ҳам айни 40 ёшида Оллоҳ таолодан ваҳий кела бошлаган.

Етмишдаги – "ет!" ҳақида ўйлашнинг ўзи мароқли! ЕТ+МИШ деган сўз замирида ҳам қанчалик улкан маъно мужассам! Одам етмишгача етмаган муроду мақсади қолмаскан! Етмишга етганларнинг бу дунёда армони қолмаса керак. Бу ёшдан ошганлар чин дунёга кетганларида ҳам унчалик армон бўлмайди. Азалдан ота-бувамиз: "Етмиш – кетмиш" деб бежиз айтишмаган...

Саксондаги – "сак" ҳам, "сон" ҳам бири-биридан пурмаъно. Сак – азалдан катта бир халқнинг номи. Одамзод саксондек улуғ ёшга етиши ҳам жуда ижобий ҳодиса. Ҳар гал янги ойни кўрганда шукрона қиламиз. Тўлин ой мудом барчани ҳайратга солади. Буни қарангки, саксон тўрт ёшида инсон ана шу самовий мўъжиза – Ойни мингинчи марта кўришга муваффақ бўларкан!..

Бу фикр Тўқсонга ҳам тегишли. Кимгаки бу ёшга кириш насиб этса, демак, у ҳаётда ўз номи билан ТЎҚ+СОН соҳиби бўлибди!

Юз билан юзлашиш ҳақида изоҳ беришга ҳожат ҳам бўлмаса керак.

Юзнинг юзлаб синониму омонимлари бўлса-да, бирор ўринда у салбий маъно касб этмайди. Юз – юз фоиз ижобий сўздир! Инсон ҳаётидаги "айланма ҳаракат"ни қарангки, юз ёшга етган нуронийлар яна болага айланаркан, ҳатто янгидан тиши чиқаркан!..

Эзгу ниятли кишиларнинг тилакларига эътибор беринг: олтмишдан ошиб, етмишга етиб, саксондан сакраб, тўқсон билан тўқнашиб, юз билан юзлашинг!..

Қачонлардир бу сонлар номини кашф қилган ва лисонимизга киритган буюк аждодимизнинг нечоғли ақлидониш эканлигига тан бермай иложинг йўқ!..

Ана энди ўртада номи ғалатироқ – ҚИРҚ сони ҳақида мушоҳада юритамиз.

Луғавий маъноси – кес, уз, бўл, чоп, айир...

У рус тилида антиқароқ номланган. Эътибор беринг, бошқа ўнлик сонлар "пятдесять", "шестдесять", "семдесять", "восемдесять" қабилида айтилгани ҳолда айнан қирқ – "четыредесять" дейилмайди. "Сорок" деган атаманинг луғавий маъносини баъзи русийзабон дўстларим ҳам тушунтириб бера олмадилар...

Эҳтимол, бошқа дунёвий тилларда ҳам бу соннинг ўрни алоҳидадир?

Бу билан – қирқ сўзи фақат салбий маъно касб этади, дейиш бирёқламалик бўлур эди. Унинг ижобий маънолари ҳам талайгина. Шу мўъжиза сон-сўз билан боғлиқ айрим гапларни таҳлил қилайлик-чи.

Она сайёрамиз – Ернинг "бели" ҳисобланмиш экватор чизиғи қирқ минг километрдан иборат. Бу тасодифми ё қандайдир табиий қонуният?

Ёзнинг ҳам, қишнинг ҳам қирқ кундан чилласи бўлишини яхши биламиз.

Қадимий эртакларимиздаги қаҳрамонлар муроду мақсадларига эришгач, элига қирқ кечаю қирқ кундаз тўй қилиб беришган! Афсонавий Алпомиш ва бошқа паҳлавонларимизнинг қиличлари "қирқ газ" дея таърифланган!

Никоҳдан кейин келин ва куёв қирқ кунгача "чиллали" ҳисобланиб, бу удумда белгиланган қоидаларга (масалан, тунда ёлғиз юрмаслиги керак!) қатъий амал қилишлари лозим.

Она қорнидаги эмбрион қирқ кун деганда шаклланаркан!..

Чақалоқ туғилганидан сўнг "қирқ кунлик чилла"дан эсон-омон ўтиб олса бас, у ёғига соғлом ўсиб-унишига умид қилса бўлади!

Инсон вафот этганидан кейин руҳи қирқ кунгача ўз уйи атрофида бедор кезар экан. "Қирқ маросими" ўтказилгач, руҳ ҳам шод бўлиб, арши аъло сари мангуга кетаркан.

Қирқига чидаб, қирқ бирига чидамабди, деган қочирим гапни эшитгансиз.

Қизиқ, нега энди "қирқига чидаган?!" Ўттизига ё ундан ҳам тугалроқ сон – эллигига чидаб... дейилса бўлмасмиди?..

Бемор киши олдида қадимдан "чилёсин", яъни, Қуръони каримнинг Ёсин сурасини қирқ маротаба ўқиш расм бўлган. Ўшандан сўнг бемор ё тезроқ соғаяр экан ёхуд унчалик уқубат чекмасдан омонатини топширармиш...

Қадимий ўзбек қабилаларидан бирининг номи – Қирқ деб аталган. Ҳозир ҳам Самарқанд вилояти ҳудудида "Қирқ қиз", "Қирқ йигит" деб номланган жой ва қишлоқлар талайгина.

Қорақалпоқ халқ қаҳрамонлик эпоси – "Қирқ қиз" достони ҳам машҳурдир. Асар бош қаҳрамони Гулойим қирқ дугонаси ва севган ёри Арслон билан бирга Эрон шоҳи Нодиршоҳ ва қалмоқ хони Суртойши ҳужумидан юртини ҳимоя қилишга отланганини ва муроду мақсадига етгани яхши маълум.

IX асрдан буён Термиз яқинидаги Қирққиз қалъаси эътибордан четда эмас!

Ўсимликлар ва жониворлар оламида ҳам қирқбўғим, қирқоёқ, қирққулоқ сингари ажойиботлар талайгина.

Бувиларимиз ёшлигида гўзалликни қирқ кокилли қиз тимсолида тасаввур этганлар. Узун сочларини қирқта қилиб ўриб юриш одатга айланган. Гарчи бугун бул тоифа қизлар сал камроқ учраса-да, "қирқ кокилли қиз" ҳар бир ошиқнинг орзусидир. Бир машҳур қўшиқдаги ушбу сатрлар қанчалик ёқимли-я:

Сочингда қасдинг бормиди, жонон кесибсан остидан,
Тупроққа кетди тўлғониб, ғаддор қайчининг дастидан,
Эрларча текислаб уни, рўмол юлинди устидан,
Нозик белинг бўлди жудо қирқта ҳақиқий дўстидан...

Бироз ўкинч билан айтадиган фикрим: жуда кўп машҳур кишилар айнан шу "қирчиллама ёш" атрофида бу дунёни тарк этганлар. Узоққа бормайлик, шоир дўстларим Чори Аваз, Равшан Файз, Аъзам Ўктам, журналистлардан Салим Ғофуров, Анвар Рашидов, Акром Эрдонов, Назира Хўжаева, санъаткорлар Охунжон Мадалиев, Муҳриддин Холиқов... Бир синфда таълим олган беш нафар синфдош дўстларим ҳам турли сабабларга кўра ҳаётдан бевақт кўз юмганлар...

Раҳматли Аъзам Ўктам билан сўнгги суҳбатимиз ёдимдан чиқмайди. 1999 йили "Камолот" нашриётидан чиққан сўнгги шеърий тўплами – "Қирқинчи баҳор" китоби билан табриклагач, нега шунақа ном қўйгани билан қизиқдим. Дўстим самимий жилмайганча шундай деган эди: "Устоз шоиримиз Абдулла Ориповнинг мана бу сатрларидан таъсирланиб кетдим: "Қирқми ё эллик бу – умр ўртаси". Тан олсак-олмасак, умримиз ўртаси шу қирққа ўхшайди..." Не ҳолки, азиз дўстим бу дил сўзларини умрининг сўнгги дамларида айтаётганини қаёқдан билибмиз?.. Онамнинг насиҳати беихтиёр ёдга тушди: "Худодан бутун тила, болам, тоғдай тиласанг – томдай беради..."

Алҳам тераकнинг ўсишига эътибор берганмисиз? Тўққиз йил мобайнида қанча униб-ўсса, ўнинчи йили бирйўла икки баравар тўлишади. Яъни, тўққиз йиллиги бир ёқ, ўнинчи йили бир ёқ бўлади! Инсон ақлзаковатининг тўлишиб боришида ҳам шундай ҳолни кузатиш мумкин; йигит қирқ ёшида ғарқ пишади, деганлари рост экан!

Демак, қирқ ёшини нишонлаш у ёқда турсин, ҳатто табриклашларини ҳам мутлақо истамаган "иримчи" дўстимнинг гаплари замирида анчамунча сир бор. Эҳтимол, биз англаб етмаган тилсимлар кўпдир. Нима бўлганида ҳам эътиқодли дўстимга эътироз билдиришга ҳожат йўқ...

Тўлқин ЭШБЕК

Таассурот

ҲАЙРАТ

Республика Бадиий академияси кўргазмалар залида Ҳазорасп тумани ижодкорлари асарлари намуналарининг фавқулодда юксак муваффақият билан ўтишига, бизнингча, иккита омил сабабчи бўлди. Биринчидан, намойиш учун пойтахтга келтирилган асарлар жуда кўп эди. Павильон мутасаддилари тажрибасидан маълумки, гоҳида бутун вилоят бўйича кўргазма уюштирилганда ҳам заллар тўлмай қолган. Бу сафар эса аксинча... Иккинчи муҳим омил шуки, асарлар муболағасиз юксак дид билан ишланган эди. Ғужум дарахт танасидай ўйиб ишланган курсиними ёки ёш мол терисига чизилган нафис миниатюраними ёхуд тўрт тарафига қамишдан рамка қилиб (унга араб имлосида шеърлар ёзилган), ўртада бетакрор нақш осиб қўйилган полотнонми кўрганда ижодкорларнинг бетакрор санъатига тасанно айтмай илож йўқ.

Кейинги йилларда маданият тараққиётида ёркин манзилларни қучаётган туманнинг бундай муваффақиятлари ҳозирги раҳбарият (кўпчилик бу ютуқлар Ботир Раҳимов туманга ҳоким бўлиб келгач қўлга киритилаётганини эътироф этишди) олиб бораётган тўғри сиёсат туфайли бўлса, унинг илдизлари ҳам нақадар теран эканини тарих эътироф этади.

Абу Райҳон Берунийнинг ёзишича, Ҳазорасп шаҳри маълум бир даврларда Хоразм давлатининг пойтахти ҳам бўлиб турган. Айниқса, Шопур I ибн Ардашер, Раҳимқулихон ҳукмдорлик қилган милодий XVIII-XIX асрларда Ҳазорасп обод ва кўркам пойтахтга айланиб, унда савдо, маданият ва ҳунармандчилик ривож топди. Бу табаррук заминдан Рашиддиддин Вотвот, Искандар Махсум, Жавҳарий, Саккокий

кабилар ўнлаб машҳур шоир, олим ва алломалар етишиб чиққан.

Мамнун этадиган жиҳати шундаки, Ҳазораспда яшаётган замондошларимиз ҳам улуғ аждодлари меросини муносиб давом эттиришга ҳаракат қилишмоқда.

Кўргазмалар залида Ўзбекистон Бадиий академияси аъзоси Бахтиёр Рўзиматов бошчилигидаги устоз ва шогирдлар сулоласининг 514 та асари намойишга қўйилган бўлиб, уларнинг ҳар бири ҳамиша кўҳна ва навқирон Ҳазорасп ўлкасининг миллий урф-одатларию меҳнаткаш инсонлари ҳаётидан ҳикоя қилади. Мафтункор Амударё соҳиллари тасвири табиатга бўлган сокин ҳисларингизни уйғотиб юборса, Хоразмшоҳ Мангубердининг жасоратли сиймоси янада ватанпарварликка чорлайди.

Кўргазмани ўта синчковлик билан томоша қилаётган Тошкент давлат театр ва рассомчилик институти талабаси Нодирахон Мирпўлатовани саволга тутганимизда: "Ҳали Хоразм диёрига бориш насиб этмаган-у, аммо кўргазма билан танишиб чиққанимдан сўнг, ўзимни гўё Хоразмга бориб келгандек ҳис этдим", деб жавоб берди.

Санъат шайдоларига бундай сурурли дақиқаларни ҳадя эта олган ижодкорлар сизда ҳам қизиқиш уйғотиб, кўнглингизда улар ҳақида батафсил маълумотга эга бўлиш нияти туғилган бўлса, нафақат уларнинг асарларини, балки Ҳазорасп рассомлари ижодига бағишланган "Устоз ва шогирд" журналини варақлаб чиқишни ҳам унутманг.

Сарвар НАМОЗОВ,
Зебо НАМОЗОВА

Азизларимиз!

ёки тириклайин жаннатга кирган одам қиссаси

Ёшим элликдан ўтиб энди биляпман — отам Аллоҳдан қўрқадиган ва, демакки, иймонли, эътиқодли ва тақводор, ҳаром луқмадан ҳазар қиладиган, савобдан роҳат топадиган бир одам бўлган экан: ёши олтмишларга борганда Ҳисор тарафдаги улуғ бир инсонга қўл берди, хизматига бориб, вазифалар олди ва уларни сидқидилдан адо этди; оёқдан қолгунча жума намозини тарк этмади. Ҳар сафар ул зотнинг зиёратидан қайтгандан сўнг ҳамсуҳбатларга ҳайратланиб гурунглар берар эди. Бир марта Отам ҳамроҳи билан ул зотнинг ҳузурига борса, Пир хизматидагиларга: "Дарёга бориб, меҳмонларнинг насибасини келтиринг", дебди. Хизматдагилар бир чойнак чой қайнагунча муддатда дарёдан бир сават балиқ тутиб келтирибдилар — Пир меҳмонлар ризқининг мўллигидан мамнунлик изҳор қилипти: бу воқеанинг каромат эканлигига энди-энди иқрор бўляпман.

Отам ул зотнинг ҳузурига йигирма йиллар — то қазосигача қатнади: шу-унча йил Отам Пирнинг кароматларини оғзидан туширмай айтиб юрди: эътиқодли пионер, садоқатли комсомол бўлганим учун уларни эътиборсиз эшитганман. Энди эса бундай гурунгларга зорман — додимни эшитадиган одам йўқ!

Яқинда ўша улуғ Пирнинг хизматини қилган бир инсоннинг суҳбатини эшитдим.

Муқаддас рўза кунлари бир одам биродарининг ифторида уч нафар... фариштани кўрипти, мен ҳам ифтор қилсам, шу фаришталар бизнинг хонадонга ҳам келармикан, деб ўйлапти ва бу орзусини хотинига айтибди. Аёлига ҳам бу гап жуда маъқул бўлипти, аммо уларнинг ғарибгина кулбасидан ўзга бисоти йўқ экан. Лекин бундай тиқилинчда ҳовлини ким ҳам сотиб олар эди! Ҳалиги бечора бир ифторга етадиган миқдордаги маблағга ҳовлисини ҳамсоясига сотибди ва бир шарт қўйипти: "Бир кун сабр қиласиз, мен ифторни ўтказиб, сўнг уйни бўшатаман!"

Ўша куниёқ рўзадорлар ифторга таклиф қилинипти. Буни қарангки, ҳалиги учта фаришта ҳам келиб, даврада ўтирибди. Лекин буни уй эгасидан бўлак ҳеч ким билмапти — илоҳий марҳаматдан бечоранинг боши осмонга етипти. Аммо кўргиликни кўрингки, эртасига хонадон соҳибаси оламдан ўтибди. Хотинини дафн қилиш учун хонадон соҳиби ҳамсоясидан яна бир кун муҳлат сўрапти. Ҳақиқатан ҳам хотинини ерга қўйгач, ифторлигига уч нафар фаришта ҳам келган хонадон соҳиби уйни бўшатипти.

Бошпанасиз қолган фақир яқин-атрофдаги қишлоқларнинг бирида ўзидан қолган ёлғиз кампирнинг хизматини қилиб юрипти. Тирикчилик манбаи — ўтин териб сотишдан келадиган даромад экан. Бир кун ўтин орқалаб келаётган ҳалиги инсон бошини шундай кўтариб, бадавлат хонадон айвонида бўй етган бир қизга кўзи тушипти ва кўнгли кетипти. Бўлган гапни кампирга айтса, момо: "Э, болам, улар бой, сен билан бизга йўл бўлсин", депти. Қистовлардан сўнг кампир совчиликка борипти ва қуруқ қайтипти. Сўнг яна борипти. Учинчи марта борганда хонадон соҳибларининг розилигини олипти. Аммо, бир шарт бор: "Икковингиз ҳам уйимизга кўчиб келасизлар!"

Табиийки, тўй билан боғлиқ ҳамма харажатлар келин тарафнинг зиммасига тушипти. Бу ҳол куёвга таъсир қилиб, келинга совға тайёрламоқ ниятига тушибди: қайин отасидан икки кунга ижозат сўрапти. Ҳа, деса, чўлга чиқайин, ўтин териб, уни сотайин-да, қизингизга совға олиб келайин депти. Ижозат бўлгач, чўлга равона бўлипти. Йўлда эшак минган бир мўйсафидга йўлиқипти. Ҳа, болам, йўл бўлсин деса, бўлган гапнинг ҳаммасини айтиб берипти. Ўтин териб юрасанми, ма, шуни олиб бор депти-да, эшагидан ҳам тушмасдан йўл бўйидан бир дона гул узиб, куёвнинг қўлига берипти.

Гулни олиб, куёв уйга келса, қайин отаси дарвозанинг оғзида турган экан, нима олиб келдинг, депти. Куёв бўлган гапни айтиб, қўлидаги гулни кўрсатибди. Қани, кўрайин-чи, деб қайнота гулни қўлига олиб, шундай... қараса, гулнинг ичидан бутун олам кўриниб турган эмиш. Гулинг яхши гул экан, яна олиб кел депти куёвига. Куёв яна ҳалиги мўйсафидни учратиб, бўлган воқеани айтиб берипти. Гул излаб овора бўлиб юрасанми, мана бу калитни ол-да, мана бу эшикдан кирсанг, ичи тўла гул — истаганингча оласан, депти. Шу гап айтилиши билан ҳашаматли эшик пайдо бўлипти, куёв мўйсафид берган калит билан эшикни очса... ичкари тўла гул эмиш. Бировини узмоқ учун шундай қўл узатган экан, рўпарасида қазо қилган хотини пайдо бўлиб, "ҳа" депти. Йигит ҳайрат билан "Бу ер қаер?" деса, хотини "Жаннат!" депти. Шу маҳал орқадаги эшик ёпилипти.

Улуғ Пирнинг оғзидан ўз қулоғи билан эшитган ровий бу ҳикоятни ривоят деди. Аммо мен бу воқеанинг айни ҳақиқат эканлигига заррача шубҳа қилмадим ва шундай одамларнинг дийдорига восил бўлган инсонлар қанчалар бахтли деган ўй юрагимни ўртаб юборди. Аммо уларнинг бул ҳақиқатни кўп ҳам англамасликлари менга алам қилади: илож қанча — дарёда сув кўп бўлгани билан ит уни тили билан ялаб ичар экан-да!

Табаррук Пирнинг номи эса М. Кенжабекнинг "Термиз тазкираси"да зикр қилинган: Шайхул акбар — ҳазрати Муҳаммад Шариф Ҳисорий — Нақшбандий.

АЛПОМИШ

ҲИКМАТЛАР

Эй инсон! Ризқинг учун ошиқча қайғурма, Аллоҳ сени яратишдан аввал ризқингни яратган. Лекин ризқ эшигини ҳаракат очади. Сен ёлғиз сабабларга мурожаат қил. Насибангга яраша ризқ келади. Шуни билгинки, сенга насиб бўлган ризқнинг охирги луқмасини емасдан ўлмассан.

* * *

Эй инсон! Қалбингда заррача кибр бўлса, сен ҳали мусулмонликни тушунмабсан. Тоат-ибодатинг Аллоҳ ҳузурида мақбул бўлмайди.

* * *

Сенга баъзан адоват қилганларга сен шафқат ва марҳамат билан жавоб бер. Зеро, шафқат ва марҳамат бутун ёмонликларга қарши турмоқ, инсонларга инсонийликни ҳис қилдирувчи бир шарбатдир.

* * *

Эй инсон! ... Ҳеч кимга юк бўлмасликка ҳаракат қил.

* * *

Эзма одамнинг ақли тилида бўлади, нима гапирганини билмайди. Кишилар ҳам унинг сўзига аҳамият бермайди.

* * *

Эй инсон! ... Доимо ғазабингни енгишга ҳаракат қил. Шундагина нафсингни енгасан, Аллоҳни рози этган бўласан.

Тўпловчи: Наргиза АБДУҒАФФОРОВА

Voice of America

Америка овози

www. voanews. com/uzbek

- *Дунё хабарлари*
- *Америка ҳаётидан лавҳалар*
- *Қўшма Штатлар сиёсати, иқтисоди, маданияти ва маърифатининг турли қирраларини акс эттирган маълумотлар*
- *Америка ва дунё жамоатчилигини боғловчи қадриятлар*
- *АҚШ ва Марказий Осиё муносабатлари*
- *Вашингтон-Тошкент алоқалари*
- *Демократия ва инсон ҳуқуқлари борасидаги жараёнлар*
- *Терроризмга қарши кураш босқичлари*
- *Дунёдаги долзарб воқеаларга Вашингтондан назар*

Буларнинг ҳаммаси "Америка овози" радиосининг ўзбек тилида ҳавога узатиладиган дастурларида

Эшиттиришларимиз ҳар куни алоҳида-алоҳида дастурлар ҳолида Тошкент вақти билан 17.30-18.00 ва 20.00-20.30 оралиғида эфирга узатилади.

«Америка овози»

радиосини қисқа тўлқин — УКВ
17.30-18.00 да 15470, 17555, 17730 kHzда 19 ва 16 метрларда;
20.00-20.30 да 7295, 9745, 15255 kHzда 41, 31 ва 19,
шунингдек, Душанбе атрофида ўрта тўлқин 1143 килогерцда
ва Ўш минтақасида FM 103,2 метрларда тинглаш мумкин.

VOA

МУРОЖААТ УЧУН
VOA UZBEK SERVICE Independence Avenue SW, Room # 2141, Washington, DC 20237, USA
Tel: (202)6197566, (202)6190368, fax: (202)2603498, (202)6190368
uzbek@voanews.com

Оммавий ахборот воситаларини қўллаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий жамғармаси Ғ. Ғулом номидаги Маданият ва истироҳат боғи директори Баҳодир Султоновга опаси

Вазира ТИЛЛАЕВА-нинг

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

Нигоҳ

ҚЎЗИҚОРИН ЭМАС, ГАЗЕТАЛАР...

Ёмғирдан кейин қўзиқорин эмас, газета чиқа бошлади деса ишонаверинг.

Албатта, кимнинг, қандай газета чиқаришию, ўқувчининг газетани ўқиши ўз ҳуқуқи. Шунингдек, газета-журналлар кўпайиб кетгани боис, айюҳаннос солишнинг ҳам кераги йўқ. Ҳар ким хоҳлаганини ўқийверсин.

Бироз чалғиб кетдик шекилли, илло, мавзудан четга чиқмадик. Яъни Урганч шаҳрида "Кеч Ёқтилиқ" масъулияти чекланган жамиятининг "Кеч Ёқтилиқ" ва "Хоразмбозорсавдо" ҳиссадорлик жамиятининг "Тужжор" газеталари чиқа бошлади.

"Кеч Ёқтилиқ" асосан спорт, иқтисодиётга оид, "Тужжор" бўлса, Хоразмдаги савдогарлар ва бозорлар ҳаётини, шунингдек, тадбиркорларнинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини англашларига доир мақолалар нашр этиш мақсад қилган. Машҳур кишилар, санъат ва спорт юлдузларини газетада бериб бориш ҳар иккала газетага хослиги кўриниб турибди.

Бугунги кунда вилоятда 14 та маҳаллий ҳокимликлар, 12 та тармоқ газеталари, битта журнал чоп этилмоқда. Ана шулар қаторида рақобатлашмоқ (умуман рақобат дейиш мумкин бўлса) газетанинг "синмас"лиги учун "Кеч Ёқтилиқ" ва "Тужжор" иқтисодий базага эгами? Умуман, бугун вилоят газеталари қанчалик халқ дардини ифодалай оляпти? деган ҳақли савол туғилади.

— "Тужжор"ни нафақат тадбиркору бозорчилар, балки бутун вилоят аҳли қўлма-қўл ўқийдиган нашрга айлантирамиз, — дейди "Хоразмбозорсавдо" жамияти раиси Б. Норбоев.

— "Кеч Ёқтилиқ" мухлислар ишончини қозонади, бу бизнинг мақсадимиз, — деди газета масъул котиби Бахтиёр Маҳмудов.

Албатта, мақсад ҳақида ҳар қанча гапириш мумкин. Бироқ унга эришишни вақт кўрсатади. Ҳозирча фақат "Кеч Ёқтилиқ" ва "Тужжор"га оқ йўл тиласак бўлади.

Умид БЕКМУҲАММАД

Ўзингни англаб ет!
Mustaqil gazeta HURRIYAT

Муассис: Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси

Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Исмат ХУДОЁРОВ

Таҳрир ҳайъати: Турсунали АКБАРОВ, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Азамат ЗИЁ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Амирқул КАРИМОВ, Наим КАРИМОВ, Ҳаким САТТОРИЙ (масъул котиб), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Раҳмон ҚЎЧҚОР

«Hurriyat» kompyuter markazida Jamshed TOG'AEV tomonidan sahifalandi.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот ва ахборот агентлигида 165-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими А-2.

Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 16-уй. Тел-факс: 41-49-91. Тел: 41-52-72, 144-25-06.

Индекс: Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Манзил: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Навбатчи муҳаррир: Муҳиддин АБДУРАСУЛОВ

Ⓡ — тижорат белгиси.

Топшириш вақти — 21.00
Топширилди — 20.00
Буюртма — Г - 515
Адади: 3047

Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.